

Skamlig dans -

Praktisk affektskola med sexualbrottsdömda män

Elisabet Rosén

Psyko­te­ra­peut­pro­gram­met, psy­ko­dy­namisk in­rik­ting, 60p

Uppsats, 10p

Vt 2007

Handledare: Gunnar Kullgren

Umeå universitet

Institutionen för klinisk vetenskap

Enheten för psykoterapi

Abstract:

Syftet med denna deskriptiva studie är att studera hur en grupp sexualbrottsdömda agerade under genomförandet av praktisk affektskola samt vilka erfarenheter de själva rapporterade. Genomförandet studerades utifrån en på förhand upprättad kvantifierbar checklista med fokus på deltagarnas fysiska agerande, fria dagboksanteckningar samt självskattande utvärderingsformulär. Resultaten visade på stora skillnader i genomförandet från person till person och affekt till affekt. På gruppnivå var Skam och Intresse de affekter som var svårare att identifiera för deltagarna. Skam och Ilska gestaltades på ett diametralt motsatt sätt i flera avseenden än affekterna Avsky och Avsmak. I gruppdiskussionerna kom klienterna själva spontant in på hur affekterna kan vara kopplade till det brott de sitter dömda för. Fyra av sju sa sig ha lärt sig mer om känslor, t e x *"skam uppstår när man avbryter glädje och intresse och jag kan identifiera mig och välja bättre utväg när skam uppstår istället för att överreagera."* I diskussionen framkommer att den praktiska affektskolan medverkat till att fördjupa klienternas reflektionsförmåga kring förhållandet mellan tanke, känsla och handling.

Sökord: affekter, affektskola, dansterapi, sexualbrottsdömda

Innehållsförteckning

I. Bakgrund och syfte	4
Inledning.....	4
Bakgrund	5
Redskap, variabler och bakomliggande teorier.....	7
Den praktiska affektskolan som intervention med sexualbrottsdömda män.....	10
Syfte	12
II. Metod.....	12
Försökspersoner	12
Instrument.....	13
1. Checklista för kvantitativ datainsamling (bilaga 2.)	13
2. Fria dagboksanteckningar för kvalitativa data	14
3. Självskattande utvärderingsformulär (bilaga 3.)	15
Procedur	15
Databehandling.....	15
Etiska överväganden	16
III. Resultat:.....	16
Del 1. De sexualbrottsdömdas deltagande / agerande under den praktiska affektskolan.	17
Del 2. Fria dagboksanteckningar för kvalitativa data:	26
Del 3. Klienternas upplevelse av att delta i den praktiska affektskolan.....	31
IV. Diskussion.....	34
Sammanfattning av resultat.....	34
Danspedagogiska överväganden i den praktiska affektskolan.....	36
Nohas kombination av efforts i förhållande till engagerade kroppsdelar	36
Affektmedvetenhet	37
Vilka svagheter/begränsningar har den här studien?.....	38
Konklusion	40
Referenser	
Bilagor:	
1. Utvärderingsuppdrag från kriminalvården	
2. Mall för kvantitativ datainsamling	
3. Utvärderingsdokument för praktisk affektskola	

I. Bakgrund och syfte

Inledning

Vi är säkert många som minns Mattias Flink i Falun, 11 juni 1994, som kom till sin f d tjejs examen med ett fång blommor. Han ville gå ut med henne på kvällen, men hon sa nej, hon skulle ut med sina kurskamrater istället. Han träffade henne ute och tycker sig minnas att någon annan satt i hennes knä. Han attackerade henne, men gick sedan för att hämta sitt vapen, med vilket han sköt ihjäl sju personer på stan. (<http://www.tfror.se/brottet.htm>, 16/2-07)

I ett affektteoretiskt perspektiv (Tomkins 1962, 1963, 1991) skulle man konstatera att han upplevde affekten Skam, eftersom Skam är den affekt som uppstår helt automatiskt när de två positiva affekterna Glädje respektive Intresse avbryts (Nathanson, 1994). Han ger fyra övergripande förslag på hur vi handskas med skam, den mest skyddade av affekter, i sin Skamkompass: vi drar oss tillbaka, vi undviker den/förnekar den, vi skadar oss själva, - eller den andra (Nathanson, 1998). I ljuset av Skamkompassen får vi en alldeles speciell förståelse av berättelsen om Flink. Hans intresse för sitt e x avbryts och skam uppstår. Hans försvar mot skam är att bli rasande och gå till attack först mot f d flickvännen, men sedan mot vilt främmande personer.

Denna uppsats skrivs på uppdrag av kriminalvården, för att utvärdera den praktiska affektskolan, som prövats som behandlingsprogram för sexualbrottsdömda män vid en anstalt i Sverige (se bilaga 1). Den praktiska affektskolan, som här kommer att presenteras och utvärderas är den senast genomförda, av de två som genomförts i Sverige. Den kommer på flera håll i uppsatsen att refereras till som programmet, eller programverksamheten, så som brukligt är att benämna behandlingar som ges i kriminalvårdens regi. Föreliggande studie är en explorativ, deskriptiv studie med induktiva förtecken. Den beskriver främst process snarare än en mer utfallsorienterad traditionell studie i termer av effektmått. Detta föll sig mest naturligt med tanke på den lilla mängd skrivet material som ännu finns kring den praktiska affektskolan (Englund red. 2004; Ringby red., 2006; Rosén, 2000)

Ett ofta förekommande förnekande bland sexualbrottsdömda kan förknippas med svårigheter att handskas med skam. Detta kan också tänkas leda till bristande intresse för rehabiliterande programverksamhet, vilket i sin tur bidragit till ett stigande behov av motiverande programverksamhet inför arbete i det mer omfattande nationella och ackrediterade sexualbrottsprogrammet ROS (Relation Och Samlevnadsprogrammet) (Kriminalvården, 2003a, 2003b). Detta har föranlett tankar på utformandet av ett sk för- ROS, vilket vid en anstalt i Sverige har prövats i form av en praktisk affektskola. Detta program knyter an till ett av de sex temata som ROS- programmet fäster fokus på: Att hantera känslor. Programmets upplägg, med många fysiska dans- och rörelseövningar tillåter vidare att klienter som inte kan svenska nämnvärt bra eller de klienter som har svårt att sitta still eller reflektera på djupet på någon form av mentalt handikapp också har möjlighet att följa med i programmet.

Bakgrund

Att i ljuset av avbrutet intresse behöva handskas med just skam är ett vanligt förekommande dilemma för sexualbrottsdömda. I en psykoanalytisk tidskrift beskrivs händelseförloppet som: ”En blottares perversa handling... han gör det för att chockera henne... han gör detta dagen efter att någon har förödmjukat honom... hämnd eller upprättelse” (Sandell red., 2005, s. 17). Få av dem förknippar dock känslan med just skam, snarare ilska, nonchalans eller djup avsmak inför den/ det utsatta kvinnan/barnet ifråga. Avbryts ett sexuellt, varmt, glädjande intresse för någon genom att personen säger nej, gör slut, är otrogen eller på annat vis avvisar personen är skam den affekt som automatiskt uppstår. Hur handskas personen med det?

Scheff och Retzinger, (1997) talar om sexualbrott som en konsekvens av att män traditionellt och kulturellt sett lärt sig att handskas med den skam som uppstår av ett avvisande genom förnekande och ilska i form av så kallade ”shame-rage loop´s”. Skammen förblir omedveten. De skriver: ”So long as shame is disguised and denied, it inhibits the participants from repairing the bonds between them” (ibid. s.9). Att förneka skammen inför den avståndstagande parten skulle i Freud termer kunna tolkas som en ren projektion, d v s skammen är så svår att känna själv att man måste undvika den och förlägga den hos den andra parten. Kvinnor däremot, skriver Scheff & Retzinger (1997) vidare, lär sig traditionellt sätt, tvärt emot att handskas med skammen på ett mer

öppet och medvetet sätt, genom att dra sig tillbaka, reflektera och snarare ägna sig åt självanklagande och självskadande beteende, en så kallad "shame-shame-loop". Dessa båda diametralt olika sätt att handskas med skam är snarlika dem Nathanson (1998) beskriver i sin skamkompass. Nathanson, däremot delar upp dem i fyra poler och gör ingen könsbestämning för vilka poler respektive kön kulturellt sett bör falla under.

Bringstål & Heribert (2000) redogör, i sin studie av normering av testet TOSCA, för flera forskare som pekar på att narcissism är ett av de mest effektiva försvarerna för att hantera skam och att det ev kunde förklara varför de rättspsykiatriska patienterna i undersökningen skattade lägst på skam och högst på stolthet, som resultatet av destruktiv narcissism, likaväl som det omvända, d v s högt skattad skam korrelerar med lågt skattad stolthet i depression. De sexualbrottsdömda som tagit sig förbi sitt eget förnekande av brottet, tenderar att lämna ilskans och undvikandets poler och att istället svänga till de två andra polerna i skamkompassen, d v s tillbakadragande i djup depression eller attack mot självet i form av djupt självförakt och självdestruktivt beteende. Så kan vi, som arbetar med sexualbrottsdömda se hur risken för självskadebeteende eller självmord ökar plötsligt och markant när man bryter igenom förnekandet och förövaren når någon form av självinsikt kring sitt brott. Jämf Sigrells (1999) uttryck: Utanför narcissistens mur kan man skjuta med kanoner, men innanför kan man knappt tassa fram i raggsockor.

Affektskolan, som i grunden redan är ett strukturerat interventionsprogram av psykopedagogisk karaktär (Bergdahl, Armelius B.-Å. & Armelius, K., 2000), har modifierats med dans- och rörelseövningar till en så kallat praktisk affektskola (Englund red., 2004) för att arbeta både på medveten och icke medveten nivå med våra känslor, vilket forskning antyder skulle behövas med just denna grupp. En studie som undersökte grova våldsbrottslingars förmåga att uppfatta olika känslor visade just på en markant diskrepans hos dessa personer vad gäller deras medvetna sätt att resonera kring känslor, i likhet med normala värden, mätt med självskattningsformuläret TOSCA och deras sätt att handskas med känslor på en omedveten nivå, i likhet med schizofrenas värden, mätt med det projektiva testet DMT (Isaksson & Einarsson, 2001). Författarna kom till den slutsatsen att grova våldsbrottslingar, däribland sexualbrottsdömda personer skulle vara i behov av ökad affektmedvetenheten, men att behandlingen då måste rikta sig mot flera medvetandenivåer, både medvetna och icke medvetna nivåer för bättre behandlingsresultat.

Redskap, variabler och bakomliggande teorier

Affektskolan, som utvecklats vid Umeå universitet (Bergdahl et al. 2000, 2005) har främst undersökts som behandlingsform vid psykosomatiska besvär, samt stressrelaterade problem (Bergdahl, et al., 2000, 2005; Steen, 2006; Levin & Lundqvist Lundmark, 2003). Bergdahl med flera (2005) presenterar affektskolan som ett manualbaserat strukturerat affektfokuserat interventionsprogram, där det övergripande målet är att öka affektmedvetenheten hos gruppdeltagarna och deras förmåga att uppfatta samt uttrycka affekter för att förbättra förmågan att handskas med stress. Var session innehåller (a) ett generellt ämne kring affekter, (b) en specifik affekt samt (c) en gruppdiskussion kring denna specifika affekt. Till en del affektskoleprojekt, av denna mer teoretiska och ursprungliga modellen, har även lagts fysiska rörelsemoment i form av t e x kroppskännedomsövningar (Steen, 2006).

Affektteori - Tomkins (1962; 1963; 1991) presenterade den djärva idén att det är affekterna snarare än drifterna som är motorn, drivkraften som motiverar till handling och på så vis driver oss människor vidare i vår utveckling. I den meningen utgör affekterna ett livsavgörande signalsystem, från oss själva till oss själva, om våra biologiska och sociala behov, men också om våra behov av utveckling. Tomkins (1962; 1963; 1991) delar in de primära affekterna enligt följande:

1. Positiva affekter(närmande): Intresse/upphetsning och välbehag/Glädje
2. Neutral affekt: Förvåning/känsla av att bli överrumplad
3. Negativa affekter (fjärmande): Rädsla/skräck, Ilska/raseri, Oro/förtvivlan, Skam/förödmjukelse, Avsmak/"dissmell" och Avsky/förakt

Affekterna engageras av yttre eller inre stimuli och har ett specifikt reaktionsmönster via organismens autonoma system. Hjärtrytm, blodtryck, immunförsvar, svettningar, matsmältning m.m. påverkas på ett specifikt sätt för var och en av dessa affekter, och likadant hos alla människor. Affekterna har också vissa gemensamma drag som kan vara av värde att beakta i detta sammanhang. De är smittsamma – hjälper oss att känna empati med andra; de är okontrollerbara – dyker upp oanmälda och de är påträngande – pockar på uppmärksamhet och handling.

Skamkompassen - Den, av de nio grundaffekter som Tomkins presenterade, som ansetts speciellt svår att handskas med är affekten Skam, varför just den fått mycket uppmärksamhet i litteraturen (Kjellqvist, 1993; Nathanson, 1987, 1998; Tudor- Sandahl, 1999; Wurmser, 1981). Just Nathanson (1998) har presenterat en s k Skamkompass där fyra olika försvarsstrukturer för att handskas med skam presenteras. De fyra av Nathanson (1998) beskrivna polerna i Skamkompassen är som följer:

1. Att drar sig undan – dra sig tillbaka, slicka sina sår, reflektera.
2. Undvikande - genom att inte låtsas om den, ett narcissistiskt försvar där man istället projicerar ut skammen lägger tillbaka den på den andra.
3. Skada sig själv – självdestruktivt beteende, självmord
4. Attack mot andra – aggressivt beteende, mord

Dansterapi - American Dance Therapy Association definierar dans- och rörelseterapi som:

”Dance/Movement therapy is the psychotherapeutic use of movement as a process which furthers the emotional, social, cognitive and physical integration of the individual” (ADTA, 2003).

”Dansterapi definieras som det psykoterapeutiska användandet av dans och rörelse i en process för att främja individens känslomässiga, kognitiva, sociala och fysiska integration” (övers Loponen, 2003, s. 39).

”Dans- och rörelseterapi är en expressiv och konstnärlig psykoterapiform, där dans och rörelse är det primära arbetsredskapet för en ökad förståelse av olika skeenden inom och mellan individer, samt i grupper.... Att arbeta med dansen som medel är att arbeta med det friska och livsbejakande hos var och en för att stärka det och låta det färga av sig på resten av personen, vilket stärker självkänslan och underlättar personlig utveckling.” (Englund red., 2004, ss. 70-71)

Dansterapi utvecklades i USA under 1940-talet. Två av de största pionjerna inom området kom att visa på dansterapins breda möjligheter i sin praktik; Marian Chace – en mycket pedagogisk, strukturerad dansterapeutisk form med psykiatriska patienter i grupp, respektive Mary Whitehouse – med en Jungiansk psykoanalytisk individuell insiktsbehandling, med improviserad dans som bas för mindre ångestfyllda personer, (Levy, F. J.,1992). Under senare tid har också en

intersubjektiv och affektteoretisk ansats börjat färga den dansterapeutiska praktiken. Det är främst ur dessa senare fokus som den praktiska affektskolan vuxit fram, men drag från de båda pionjärerna skymtar fram i strukturen beroende på vilken klientgrupp man genomför den praktiska affektskolan med. I grupper bestående av mer otrygga, ångestfyllda personer behövs en större grad av strukturering i övningarna och tidsmässigt kortare moment medan man med mindre ångestfyllda personer kan ge ett större utrymme för egen improvisation och utforskande i var övning. Den tidigare pedagogiken, som har sina rötter i Chace praktik är mer fallet i föreliggande studie, men den har kompletterats med metodik från barndanspedagogiken.

Praktisk affektskola – (Englund red., 2004, Ringby red., 2006) tar sin utgångspunkt i affektteori (Tomkins, 1962, 1963, 1991; Nathanson, 1994, 1998), den så kallade affektskolan, dans- och rörelseterapi samt vetenskapligt arbete kring hur affekter och dynamiska rörelsekvantiteter, s k efforts samverkar (Rosén, 2000).

Behandlingsprogrammet är, så som den ovan beskrivna affektskolan, ett instrument för ökad kunskap om våra grundaffekter. Arbetet sker i grupp och förhållningssättet är psykopedagogiskt, d v s man lär sig om sina grundaffekter (pedagogik) samtidigt som man på ett praktiskt plan får uppleva dem och reflektera kring dem. Det är upplagt på 8- 10 tillfällen à ca.3 timmar/tillfälle inklusive paus. (I föreliggande studie 10 tillfällen à 3,5timmar inkl.30minuters paus.) Varje tillfälle inleds med praktiska dans- och rörelseövningar, varpå (efter paus) följer teoretiska reflekterande samtal kring den eller de affekter som är på dagordningen. Sessionernas upplägg utgår ifrån att man först arbetar på en icke medveten nivå för att sedan medvetandegöra genom verbalisering i efterföljande gruppsamtal. Man lär sig dessutom om affekter i stort: vad affekter är, hur de skiljer sig från drifter, emotioner och känslor, hur de olika ansiktsuttrycken för de olika affekterna ser ut samt om de olika affekternas så kallade gradienter, om de är avtagande, stegrande, eller mer konstanta i sin intensitet. (En mycket belysande genomgång av affekternas gradienter går att läsa hos Kretz & Månsson, 2005). Man berör också hur olika man kan hantera affekten skam, d v s om den s k ”skamkompassen” (Nathanson, 1998). Diskussionerna präglas mycket av att koppla dans- rörelseövningarna till det deltagarna verbalt ger uttryck för. Detta för att medvetandegöra kopplingen mellan känslor, tankar och handlingar, vilket i sin tur kan utgöra en viktig utgångspunkt i rehabiliteringsarbetet med klienterna.

Barndanspedagogik – Under 1980-talet utvecklade framförallt danspedagogen Cecilia Dahlgren under sitt arbete med dans i skolan i Enköping (Danshögskolan, 1990; Skolverket, 1994) danspedagogiska metoder för obligatorisk dansundervisning i den svenska grundskolan. Dahlgrens speciella stil har kommit att kallas chockpedagogiken och beskrivs av Pettersson¹ som kännetecknades av korta dansmoment, snabbt tempo i återkommande moment, stora kontraster, ett rikt bild/symbol- språk och där danspedagogen själv deltar i alla moment som en förebild och där fokus ligger på kropps- och rumsmedvetenhet samt uttryck. Denna pedagogik har vissa likheter med Chace dansterapeutiska modell och har också fått vara ett riktmärke för hur den praktiska affektskolans sessioner har lagts upp just för de sexualbrottsdömda.

Den praktiska affektskolan som intervention med sexualbrottsdömda män

Strukturen i den praktiska affektskolan med sexualbrottsdömda har följt följande schema:

1. *Inre fokus* - Stående still, blunda, fäst fokus på egen andning
2. *Chacian circle* – en Följa John lek där var och en får göra rörelser så som det faller den in just för ögonblicket. De andra gör med så som det känns bra att göra med just för tillfället. När man känner sig klar lämnar man över till nästa att göra. Vill man inte göra alls lämnar man bara vidare till nästa. (Marian Chace är övningens upphovskvinna.)
3. *Uppvärmning* – 1. *Kroppsinventering*: klienterna uppmanas att fokusera på en kroppsdel i taget och röra den så som det faller dem in just för tillfället och samtidigt uppmärksamma hur det känns i den uppmärksammade kroppsdel, känslor, tankar o s v. Man brukar gå igenom fötter, höfter, armar/axlar/händer, huvud/ansikte/ljud. När klienterna känner sig mer trygga i gruppen kan man också lägga till mer centrala delar av kroppen så som ryggen eller magen. (Övningen är utvecklad av 1970-talets svenska dansduo Kari och Karin (Sylwan & Thulin, 1981.) 2. *Andning med rörelser* – att andas in med utåt och uppåtgående rörelser i kroppen och sedan andas ut med nedåtgående och inåtgående rörelser i kroppen, stora eller små spelar ingen roll. Uppgiften är att få ihop

---

¹ Pettersson (numera Djerf), danspedagog och dansforskare, föreläsning under Dans i skolan- vidareutbildning för danspedagoger i Umeå, 8/3-93

rörelser med andning och andningen är det som anger rörelsernas utformning. Den andra uppvärmningen används vid de tillfällen då vi ska arbeta med affekter som kan vara krävande för andningen, så som rädsla och oro/förtvivlan/sorg. (Övningen är utvecklad av Karin Thulin, en av dansterapins pionjärer i Sverige)

4. *Dagens affektövning* - De praktiska övningarna utgör, med gruppen sexualbrottsdömda, främst strukturerade, formaliserade övningar men också korta, mer fria dansimprovisationer. Övningarna är utformade på ett sådant sätt att de ska ge en praktisk inblick i just den eller de affekter som undersöks vid det aktuella tillfället.
5. *Affektberättelse* – Klienterna visar sin berättelse i rörelse, en alldaglig situation där de upplevde den undersökta affekten i måttlig utsträckning.
6. *Affektdans* – De övriga deltagarna väljer en rörelse från den visandes rörelseberättelse och en rörelse från varje gruppdeltagares berättelse sätts slutligen samman till en affektdans.
7. *Soldansen* – en enkel ringdans: fyra steg in i ringen med start på höger fot, och tre steg ut ur ringen igen, ihop, ett steg till vänster, ihop, ett steg till höger, ihop och slutligen tre steg till vänster, ihop. Allt upprepas från början, många gånger. Dansen har en samlande funktion.
8. *Gruppsamtal* - Efter 30min paus återsamlas gruppen för samtal kring affekten som för tillfället undersöks. Denna del känner klienterna mer igen från annan programverksamhet inom kriminalvården, vilket å ena sidan gör dem mer trygga, men å andra sidan åter förflyttar programmet till en mer medveten nivå där ett direkt omedvetet uttryck är mer dolt. Den teoretiska delen av kursen påminner till stora delar om den teoretiska affektskolan (Bergdahl et al., 2000, 2005), vilket betyder att man här också ställer frågor som klargör gruppmedlemmarnas kunskap om affekten: om identifiering, tolerans och expressivitet. Exempel på frågor när det gäller affekten Glädje: Hur vet du att du är glad?, Kan du acceptera att Du är glad?, Är det lätt att förmedla glädje – med ord, - på annat

sätt?, Hur vet du att en annan är glad? Frågor som sprungit ur Monsen med flera (1996) affektmedvetenhetsintervju.

Den praktiska affektskolan har under de 10 tillfällen programmet varat behandlat följande affekter i tur och ordning: Intresse, Förvåning, Rädsla, Skam, visning av filmen ”Pianisten” (2001) (om en sadomasochistisk pianolärlarinna, följt av en fördjupad diskussion kring skamkompassen), Ilska, Avsky och Avsmak, visning av filmen ”Falling down” (1992) (om en man som tappar fattningen i en bilkö och är på väg hem till sin fru för att fira sin dotters födelsedag, vilket han inte får på besöksförbud, följt av en fördjupad diskussion kring uttryck för ilska, avsky och avsmak), Oro/förtvivlan/sorg samt Glädje.

Syfte

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utröna om dansterapeutiska metoder i affektskola, såsom praktisk affektskola kan vara till nytta i rehabiliterande arbete med sexualbrottsdömda. På en mer specifik nivå syftar studien till att:

- Studera hur en grupp sexualbrottsdömda agerar under genomförandet av praktisk affektskola.
- Sammanställa vilka erfarenheter/lärdomar de själva rapporterar.

II. Metod

Försökspersoner

Deltagarna är alla sexualbrottsdömda män, placerade på en sluten anstalt i Sverige. Av de 20 som finns på avdelningen erbjöds samtliga att delta i den praktiska affektskolan, som presenterades som ett icke nationellt och förberedande/motiverande program inför deltagande i kriminalvårdens nationella och ackrediterade behandlingsprogram för sexualbrottsdömda: ROS, Relation och Samlevnadsprogrammet (Kwarnmark & Hasselrot 2002; Kriminalvården 2003a, 2003b). Sju intagna på avdelningen valde att delta i programmet. Ingen har fallit bort, men en deltagare har p

g a plötslig isolering inte kunnat fullfölja programmet och innan dess endast deltagit vid två tillfällen. Hans data har kunnat räknas med i resultatet trots detta eftersom materialet presenteras sessionsvis i absoluta tal och procent. De personer som slutligen deltog i gruppen varierar i ålder från 23 till 49år och de kommer från vitt skilda områden i världen, så som Sydamerika, Främre orienten, Baltikum, , norra Afrika samt två från Sverige varav en första generations svensk med föräldrar från Centraleuropa. Deras yrkestillhörighet varierar också i stor utsträckning – två arbetare, två med eftergymnasial utbildning, en studerande, en idrottsman och en militär. Gruppen är väldigt heterogen, vilket inte är helt ovanligt i denna brottskategori, vilket ställer stora krav på individuellt anpassad rehabilitering. Bl a därav är det nationella programmet för sexualbrottsdömda (ROS) väldigt flexibelt och dynamiskt i sin karaktär. Av deltagarna i denna praktiska affektskola är samtliga dömda för våldtäkt, varav en på minderårig.

Instrument

Den praktiska affektskolan, en checklista för kvantitativ datainsamling, fria dagboksanteckningar för kvalitativa data samt ett halvstrukturerat självskattande utvärderingsformulär.

1. Checklista för kvantitativ datainsamling (bilaga 2.)

Här redovisas gruppens deltagande i de olika momenten vid varje enskild sammankomst enligt en redan i förväg uppgjord mall, där sättet att delta analyseras utifrån två olika instrument för analys av dans och rörelse.

a) **Laban Movement Analysis (LMA)** - är ett analysystem för beskrivning av rörelse (Laban, 1980; Moore & Yamamoto, 1994). Det används för att underlätta kategorisering av rörelse vid rörelseobservationer i olika sammanhang, t.ex. vid dansterapeutisk diagnostisering och behandling... Systemet är utvecklat av Rudolf Laban och Warren Lamb. LMA utgår från att rörelsens grundläggande element kan samlas under tre huvudlinjer:

1. Användande av rummet – Här, huruvida man rör sig i rummet
2. Användande av kroppen – Här, vilka kroppsdelar som engageras och på vilka nivåer
3. Användandet av den dynamiska energin – vilka rörelsekvaliteter/efforts som används

Efforts eller den dynamiska rörelsekvaliteten beskriver *hur* rörelsen utförs och skulle närmast kunna jämföras med *hur* man säger något i verbal psykoterapi. Systemet rymmer fyra ”effort”-

faktorer: rummet (space), tyngden/kraften (weight/ force), tiden (time) och flödet (flow), vilka kan uppträda i två dimensioner som är varandras motsatser i var rörelsefaktor (Laban, 1980):

1. De ”eftergivande” rörelsequaliteterna (indulging in); indirekt fokus, långsamma/utdragna respektive lätta/svaga rörelser samt ett fritt flöde.
2. De ”kämpande” rörelsequaliteterna (fighting against): direkt fokus, snabba/plötsliga respektive starka/tunga rörelser, samt ett bundet flöde.”

b) **Gestaltande** - Materialet granskas också utifrån deltagarnas sätt att delta i termer av avvikande-, schablonmässigt-, formellt- eller expressivt deltagande. Detta med utgångspunkt från riktlinjer utarbetade i en studie av barns gestaltande i improvisationsmoment under obligatorisk dansundervisning i skolan. Oberoende bedömare kunde i en tidigare genomförd undersökning utkristallisera fyra distinkt olika sätt hos barnen att gestalta (Lagerlöf, 1992). Dessa fyra gestaltandekvaliteter används också i föreliggande studie för att återge klienternas, medvetet eller omedvetet valda, engagemang vid de olika sessionerna: Gestaltandeformerna är som följer:

1. Expressivt gestaltande – ”...antas kommunicera en känslomässig innebörd till betraktaren” (Lagerlöf, 1992, ur sammanfattningen)
2. Formellt gestaltande – korrekt återgivning av ”karakteristiska yttre egenskaper hos objektet” (ibid. s. 5).
3. Schablonmässigt utförande – gestaltningen präglas av social konvention och bristande koncentration.
4. Avvikande uppträdande – De gör något helt annat än det de ska.

2. Fria dagboksanteckningar för kvalitativa data

Här redovisas icke förutsedda händelser som uppstått i gruppen för att ge även dessa ett utrymme. I denna datainsamlingsform har också en del av gruppprocesserna kommit till uttryck i form av små dialogfragment från gruppdiskussioner, samt händelser runt omkring själva programarbetet, som kan ha kommit att påverka arbetet i gruppen under programtid.

3. Självskattande utvärderingsformulär (bilaga 3.)

Ett tredje instrument är ett utvärderingsdokument som ges varje deltagare efter att programmet genomförts.

Procedur

Alla intagna på avdelningen erbjöds att delta i den praktiska affektskolan. Mall för kvantitativ datainsamling upprättades. Efter varje programtillfälle fördes data in i checklistan för kvantitativa data. Fria dagboksanteckningar skrevs också efter varje gång. Två veckor efter avslutat program har deltagarna fått fylla i utvärderingsformuläret, var och en för sig efter inläsning, för att sedan återlämna det personligen till utvärderaren påföljande morgon vid upplåsning. Detta för att utvärderingen ska bli så personlig som möjligt och deltagarna inte ska prata ihop sig om vad de ska skriva eller på annat sätt känna sig pressade till vissa synpunkter. Databehandlingen har först efter programmets avslutande tagit sin början. Detta för att som forskare inte frestas att registrera data i linje med redan registrerat material, det vill säga försöka se mönster som kanske inte finns.

Databehandling

Det är främst kategoriseringen av efforts och aktiverade kroppsdelar från den kvantitativa datainsamlingen som behöver nämnas här. Båda dessa registreras som ömsesidigt uteslutande kategorier. När det gäller efforts innebär det att varje klient kan få ett värde mellan 0-4, med möjlighet att anta värden med heltal däremellan, för eftergivande respektive kämpande efforts. Totalsumman blir alltid fyra, men fördelningen varierar för var och en av affekterna och för var och en av deltagarna beroende på hur många eftergivande respektive kämpande kvaliteter de uppvisar av aspekterna tid, fokus, tyngd respektive flöde. Om en person t e x uppvisar eftergivande efforts i tre av de fyra aspekterna och kämpande efforts i den fjärde aspekten, så blir totalsumman fyra, med fördelningen tre eftergivande och en kämpande.

Kategorierna perifera respektive centrala kroppsdelar registreras på ett liknande sätt, men kan bara anta två värden. Dessa kategorier har registrerats med värdet tre vid förekomst och värdet ett då det ej föreligger. Totalsumman blir även här alltid fyra för var individ och affekt. Dessa värden har valts för att bättre kunna jämföra förekomsten av engagerade kroppsdelar i förhållande till användande av efforts. Om en person t e x rör sig med centrala delar av kroppen, så registreras det som tre för centrala kroppsdelar och ett för perifera. Förhållandet är det omvända

om personen rör sig med perifera kroppsdelar. En person bedöms använda centrala kroppsdelar om någon central kroppsdel aktiveras, även om perifera kroppsdelar används samtidigt. En person bedöms däremot aktiverande perifera kroppsdelar om denna person enbart använder perifera kroppsdelar.

Resultaten presenteras antingen i absoluta tal alternativt procenttal. Procentsatsen har framtagits genom att summera deltagarnas totalsumma för en registrerad kategori för varje affekt. Totalsumman för alla deltagares värden i en kategori och affekt delas sedan med totalsumman för alla deltagares värden för båda kategorierna i samma affekt enligt principen del/helhet ger procentsats. På så vis har framtagits den procentuella fördelningen mellan de båda kategorierna av engagerade kroppsdelar respektive använda efforts vid varje affekt för hela gruppen.

Etiska överväganden

Utgångspunkten för denna uppsats är att kriminalvården önskat att utvärdera behandlingsinsatsen praktisk affektskola. Uppdraget gavs strax efter att programmet i sig startades, vilket gjorde att deltagarna i programmet inte tillfrågades om sitt medgivande att delta i en studie förrän i efterhand. Deltagarna har däremot i efterhand tillfrågats dels muntligt, dels skriftligt huruvida de kan tänka sig att material från programmets genomförande kan användas i föreliggande uppsats. Deltagarna informerades då om att deras anonymitet skulle garanteras genom att allt material ”presenteras på ett sådant sätt att de enskilda klienternas identitet inte röjs för andra än de enskilda gruppmedlemmarna själva”. Sex av sju deltagare godtog detta, med den påföljden att resultaten i huvudsak redovisas för gruppen i sin helhet och endast enstaka individexempel i figur och kommentarer kommer att presenteras, dock inte från den person som ej vill delta i studien.

III. Resultat:

Resultaten redovisas med utgångspunkt från frågeställningarna enligt följande:

1. Resultaten från den upprättade checklistan för kvantitativ datainsamling visar hur de sexualbrottsdömda deltog / agerade under den praktiska affektskolan
2. Resultaten från de fria dagboksanteckningarna för kvalitativa data är grupperade utifrån olika temata, och består av olika kommentarer i gruppen från dans- och rörelseövningarna samt gruppdiskussionerna

3. Resultaten från det självskattande utvärderingsformuläret svarar vidare på frågan hur klienterna upplevde det att delta i den praktiska affektskolan.

Del 1. De sexualbrottsdömdas deltagande / agerande under den praktiska affektskolan.

(Resultat från checklista för kvantitativa data)

Närvaro

Tre av sju har deltagit vid alla åtta tillfällen, varav en av dessa var tvungen att avvika p g a lufthålspermission som inföll mitt under en session.

En annan gruppmedlem deltog alla gånger utom en, p g a att han skulle ut på permission, vilket senare visade sig inte stämma.

Ytterligare två gruppmedlemmar deltog sex av åtta gånger. Orsakerna för att de avstod de två gånger de ej deltog berodde bl a på fysisk smärta av olika slag, glömska respektive att en av dem firade ramadan och av den anledningen inte åt och därför inte ansåg sig ha kraft nog att delta i dansövningarna.

Den sista gruppmedlemmen har deltagit vid endast två tillfällen, varit frånvarande vid fyra samt sedan varit tvingad att avstå de två sista tillfällena p g a isolering.

Chacian circle (följa John-lek)

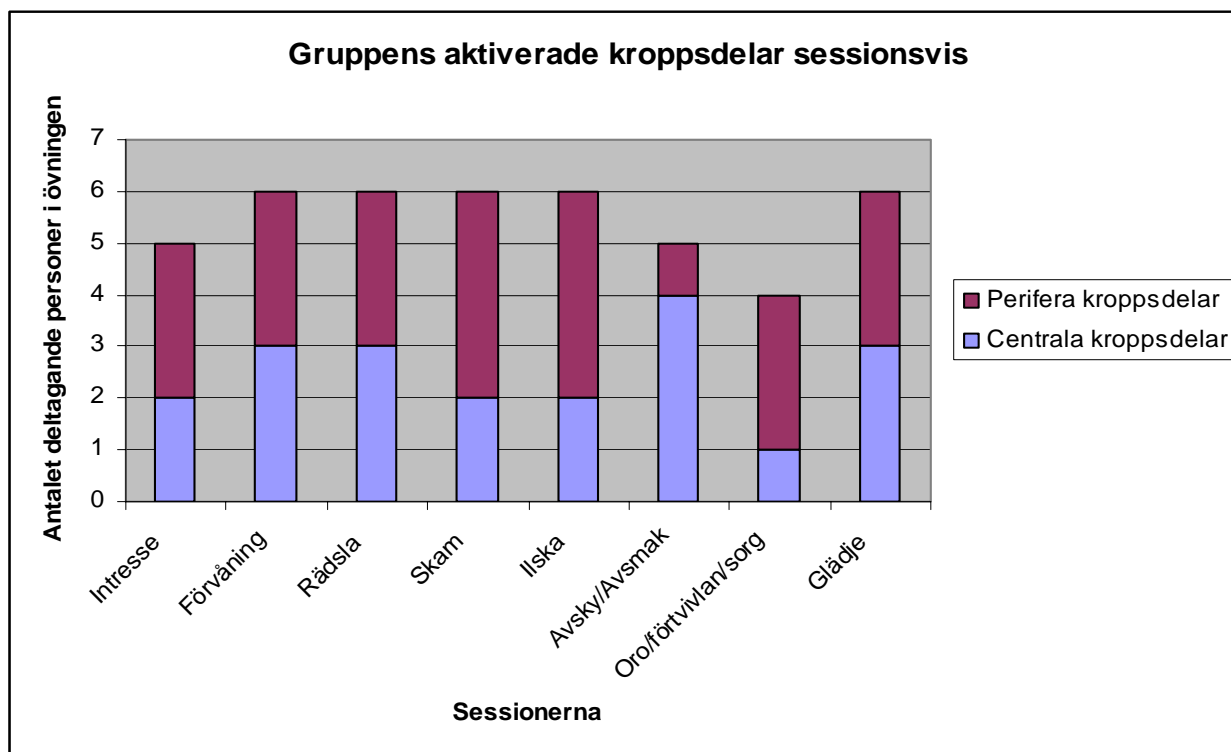
Tre gruppmedlemmar har vid var sitt tillfälle valt att inte aktivt delta i det fria rörelseskapandet i denna, vid varje session återkommande initiala övning, men har trots detta stått med i ringen och skickat uppgiften vidare, så som instruktionen lytt.

Alla har valt att använda gymnastiska rörelser framför dansrörelser och fem av sju har hållit sig till främst ett formellt skapande, en har skapat expressivt och formellt i lika stor utsträckning och ytterligare en har främst skapat schablonmässigt respektive avvikande i denna övning.

Fyra av sju har mestadels skapat under en medellång tidsenhet, två personer har tagit mer tid på sig än andra och en har mestadels skapat väldigt kort.

Under övningen har sex av sju deltagare genomfört få rörelser och en många rörelser.

Sex, av sju deltagare, har vid samtliga åtta sessioner valt att skapa på plats, mestadels stående, varav en oftast stretchande, böjd över benen. Endast en deltagare har vid ett tillfälle rört sig från sin plats in, respektive ut ur ringen. Flera deltagare har däremot gjort rörelser både stående, sittande och liggande. Två användande sig av väggen och en ställde sig på huvudet. Fem av sju deltagare har mestadels använt sig av perifera kroppsdelar i sitt skapande, så som händer, fötter, armar, ben, huvud medan två deltagare föredragit att mestadels skapa med centrala kroppsdelar, så som ryggen, bröstet, höfterna eller balansövningar som involverar hela kroppen. Aktiverade kroppsdelar för gruppen som helhet under de olika sessionerna framgår av figur 1., nedan.

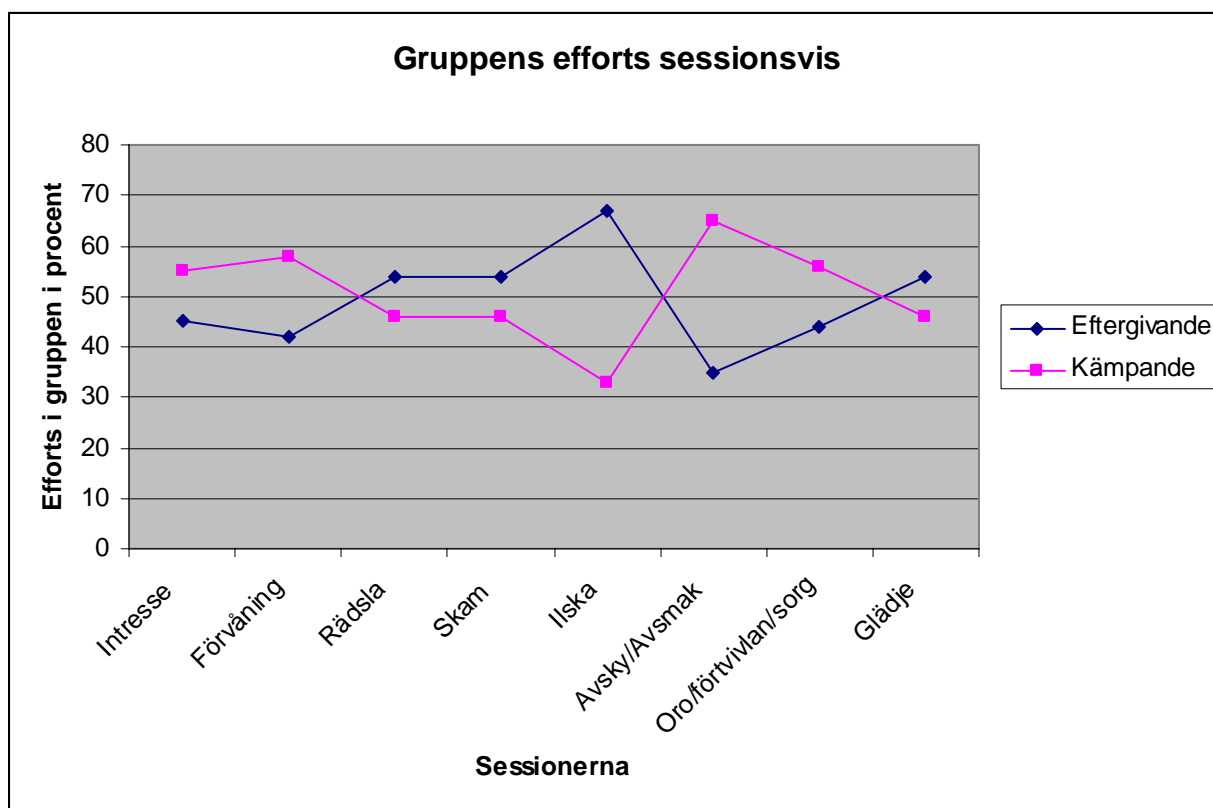

Figur 1. Gruppens aktiverade kroppsdelar i sessionernas inledande övning, Chacian circle.

Vid tre av affekterna (Förvåning, Rädsla och Glädje) har fördelningen mellan perifera och centrala kroppsdelar varit representerade i lika stor utsträckning i gruppen (se figur 1.). För affekterna Skam, Ilska och Intresse har de perifera kroppsdelarna övervägt något och för Oro/förtvivlan/sorg än mer. Avsky och Avsmak är de enda affekterna där centrala kroppsdelar representerats i större utsträckning än de perifera. Som framgår av figur 1. rör sig deltagarna

oftare med perifera kroppsdelar än med centrala trots den strängare definitionen av aktiverande av perifera kroppsdelar.

När det gäller gruppens användande av dynamiska rörelsequaliteter/efforts totalt sett över hela den praktiska affektskolans genomförande, så använde gruppen sig något mer av snabba rörelser än av långsamma, vad gäller tidsaspekten och ett direkt fokus i något större utsträckning än ett indirekt, vad gäller den rumsliga aspekten. Däremot använder sig gruppen i tydligt större utsträckning av lätta rörelser framför tunga, när det gäller viktaspekten och slutligen tvärt om vad gäller flödesaspekten, d v s i betydligt större utsträckning av ett bundet flöde, framför ett fritt flöde. Sessionsvis, varierar dock de efforts som används enligt nedan, figur 2.

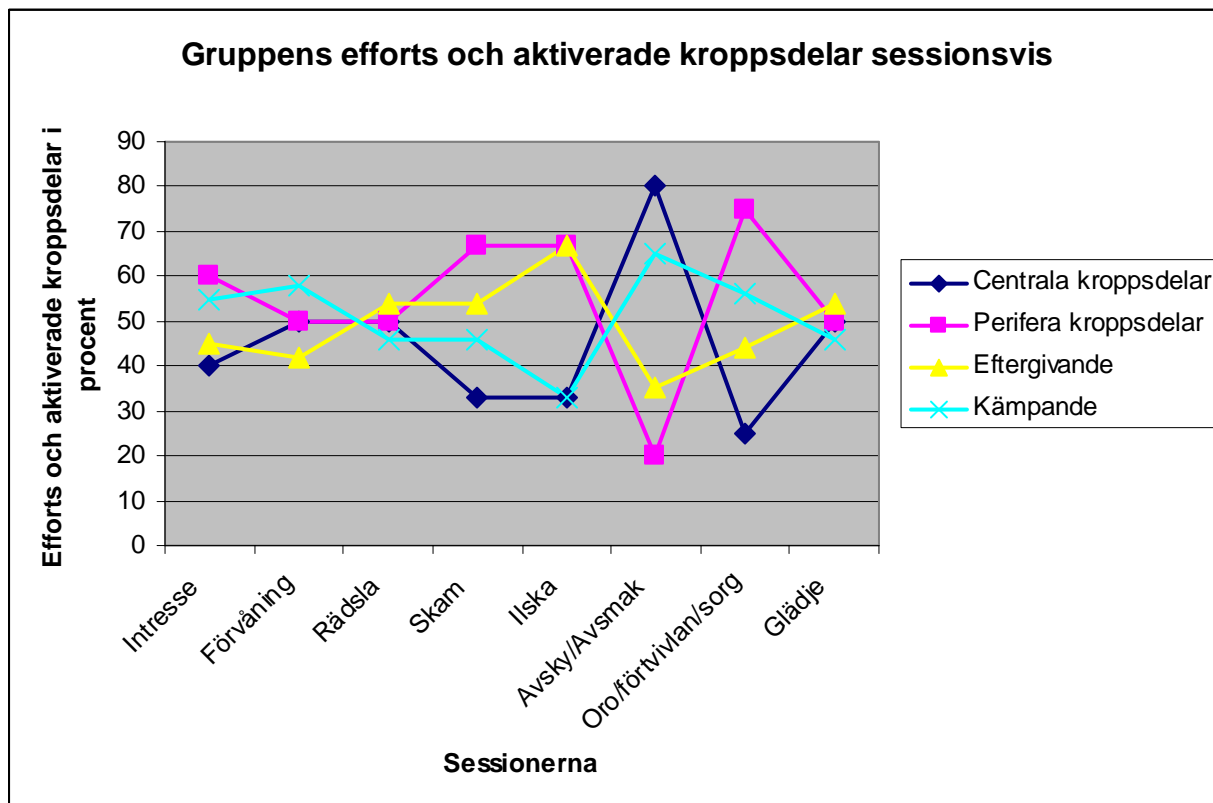

Figur 2. De efforts som använts av gruppen som helhet vid de olika sessionernas inledande Chacian circle. (Eftergivande efforts: långsamt/utdraget, indirekt fokus/ multifokus, lätt/svagt samt fritt flöde respektive Kämpande efforts: snabbt/plötsligt, direkt fokus, tungt/starkt och bundet flöde)

Så som namnet antyder, så är de eftergivande effort- kvaliteterna inte lika krävande som de kämpande. Resultaten i figur 2. visar att gruppen som helhet använder mer kämpande

rörelsekvaliteter när de arbetar med affekterna Intresse, Förvåning, Avsky, Avsmak och Oro/förtvivlan/sorg samt att gruppen som helhet använder mer eftergivande rörelsekvaliteter vid affekterna Rädsla, Skam, Ilska och Glädje.

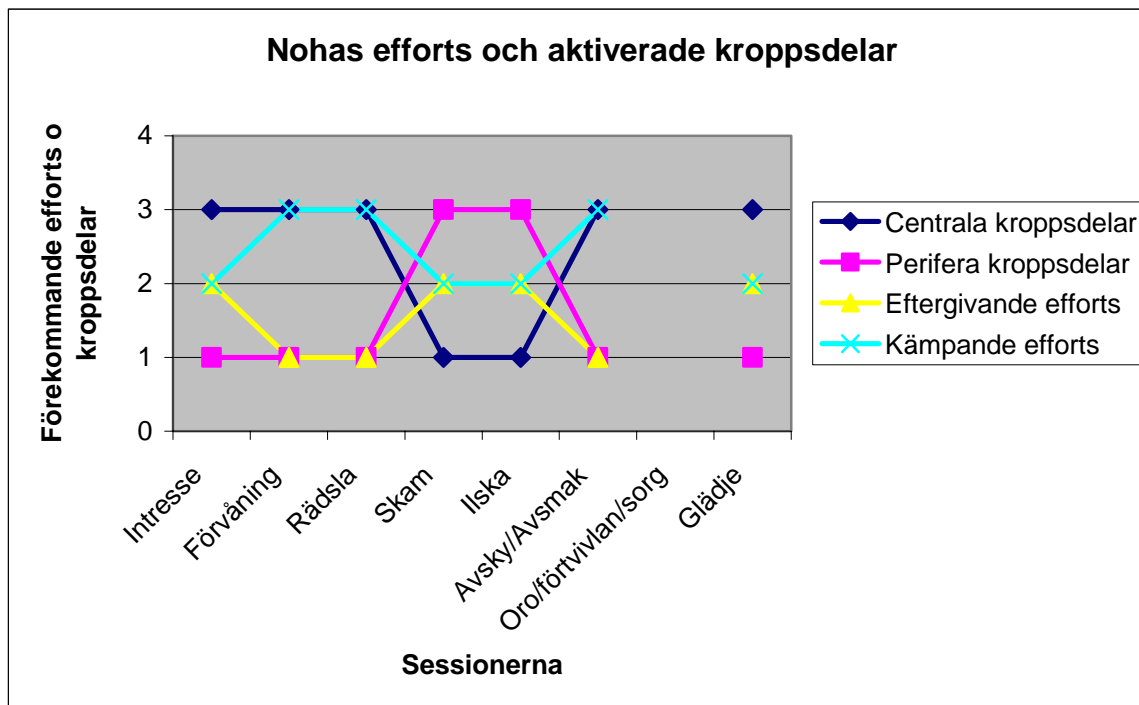
Siffrorna presenteras som procent av deltagande klienters absoluta värden av eftergivande respektive kämpande efforts vid varje affekt. För affekten Intresse t e x deltog fem personer, vilket innebär att totalsumman blir 20 (4x5personer) fördelat på nio registrerade eftergivande efforts och 11 kämpande efforts. Procentsatsen för eftergivande efforts blir således delen nio/helheten 20, vilket ger 0,45, vilket motsvarar 45%.

Figur 3. Medelvärden av efforts och använda kroppsdelar sessionsvis vid den inledande Chacian circle. Denna figur lägger samman informationen från figur 1 och figur 2.

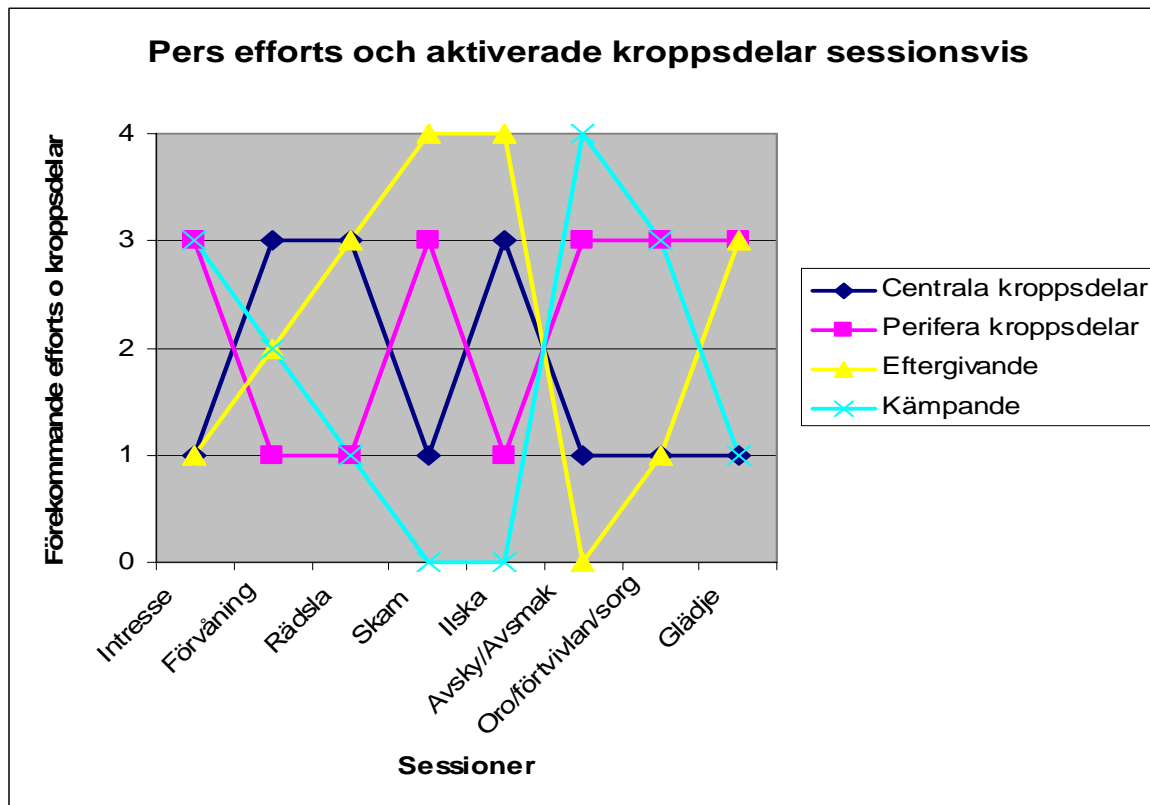
För affekterna Intresse och Oro/förtvivlan/sorg så sammanfaller användandet av perifera kroppsdelar med kämpande efforts, medan affekterna Skam och Ilska tvärtom domineras av kombinationen perifera kroppsdelar och eftergivande efforts (se figur 3). Affekterna Avsky och

Avsmak är de enda som domineras i sitt rörelseuttryck av kombinationen centrala kroppsdelar och kämpande rörelsekvantiteter. Även här visas resultaten i procent för båda aspekterna.

Figur 4. Nohas dynamiska rörelsekvantiteter och aktiverade kroppsdelar i de olika sessionernas inledande Chacian circle. Antaget värde ett för engagerade kroppsdelar betyder att det ej föreligger och värdet tre, att det föreligger.

Individexempel 1. - Detta exempel på individens process under affektskolan, figur 4., visar att Noha använder mer centrala kroppsdelar under sessionerna med affekterna Intresse, Förvåning, Rädsla, Avsky och Avsmak samt Glädje och mer perifera kroppsdelar vid affekterna Skam och Ilska. Om några rörelsekvantiteter dominerar i Nohas skapande, så är det de kämpande rörelsekvantiteterna (snabbt, direkt fokus, starkt/tungt samt bundet flöde) framför de eftergivande (långsamt, indirekt fokus, lätt/svagt och fritt flöde). De kämpande rörelsekvantiteterna har en tendens att samvariera med användandet av centrala kroppsdelar. (Linjen är bruten p g a att Noha ej deltar i övningarna under sessionen som berör affekten Oro/förtvivlan/sorg.) I både detta och efterföljande individexempel (se fig.4 och fig. 5) presenteras siffrorna i absoluta värden.

Figur 5. Pers dynamiska rörelsekvaiteter och aktiverade kroppsdelar under de olika sessionernas inledande Chacian circle. Antaget värde ett för engagerade kroppsdelar betyder att det ej föreligger och värdet tre, att det föreligger.

Individexempel 2. - För Pers del växlar förekomsten av användandet av centrala respektive perifera kroppsdelar ofta, med en viss preferens för användandet av perifera kroppsdelar (se figur 5). Centrala kroppsdelar används under sessionerna Förvåning, Rädsla och Ilska. När det gäller efforts, så används eftergivande efforts (långsamt, indirekt fokus, lätt/svagt och fritt flöde) främst vid sessionerna som berör affekterna Skam och Ilska medan sessionen som berör Avsky och Avsmak aktiverar kämpande rörelsekvaiteter. Någon samvarians mellan efforts och aktiverade kroppsdelar är svårare att urskilja här, men e v kan en viss tendens mot användande av perifera kroppsdelar vid kämpande efforts respektive centrala kroppsdelar vid eftergivande efforts skymtas, då med undantag av sessionerna kring Skam respektive Glädje där eftergivande efforts samvarierar med perifera kroppsdelar.

Tvårt emot Noha som använder sig mer av centrala kroppsdelar och kämpande efforts, så använder sig Per mer av perifera kroppsdelar och eftergivande rörelsekvaiteter. Tendensen till

Samvariation skiljer sig också åt i det att efforts och kroppsdelar bildar olika par för de båda exemplen. Där de hos Noha finns en tendens till positiv samvarians mellan användandet av centrala kroppsdelar och kämpande rörelsekaraktärer, så är det för Pers del snarare så att användandet av centrala kroppsdelar visar en svag tendens att samvariera med eftergivande rörelsekaraktärer.

Dagens affektövning

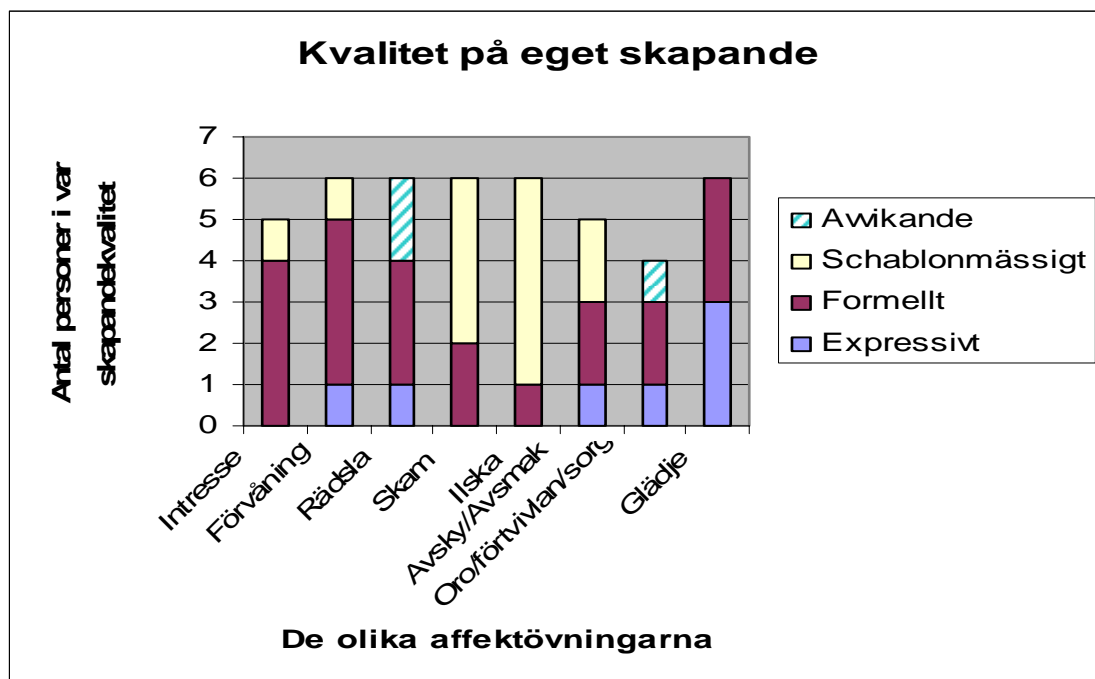

Fig 6. Eget deltagande – avvikande/schablonmässigt/formellt/expressivt, enligt definition av Lagerlöf (1992).

För gruppen som helhet är det formella rörelseskapandet det mest dominanta över lag, vilket är mest tydligt i arbetet med affekterna Intresse, Förvåning och Rädsla (se figur 6). Det avvikande deltagandet har förekommit för deltagare endast vid arbete med affekterna Rädsla och Oro/förtvivlan/sorg. Det schablonmässiga skapandet har varit dominerande vid affektövningar kring Skam och Ilska och det expressiva skapandet förekom mest i arbete med Glädje. Intresse, Skam och Ilska är de affekter som inte har något gestaltande av expressiv karaktär.

Användning av ljud (andning)

Där det uppmuntrades att använda ljud i övningarna, d v s i alla utom vid affektövningen kring Rädsla, så har ljud, över lag, använts i stor utsträckning. För affekterna Ilska och Glädje har

samtliga närvarande deltagare använt sig av ljud, för affekterna Intresse och Förvåning alla närvarande utom en. Något svårare att använda sig av ljud var det vid affektövningarna kring Skam respektive Avsky och Avsmak och svårast vid arbetet med affekten Oro/förtvivlan/sorg.

Affektberättelse och affektdans

Intresse var svårt att identifiera i rörelse hos annan för merparten av deltagarna.

Fem av sex närvarande deltagare hade lätt att berätta, lyssna och identifiera rörelse hos annan för affekterna Förvåning och Rädsla.

Skam kunde fyra av sex personer berätta om, fem av dessa lyssna till, men bara tre kunde identifiera affekten Skam som rörelse hos annan.

Ilska och Glädje kunde identifieras i rörelse hos annan av alla deltagare. Berättelse om Ilska kunde också alla lyssna till, men en person hade svårt att lyssna till berättelse om Glädje. En av sex personer hade också svårt att berätta sin berättelse om Ilska respektive Glädje.

Avsky och Avsmak kunde alla, vid det tillfället, fem deltagare berätta om och identifiera som rörelse hos annan, men en hade svårt att lyssna till de andras berättelse om affekten.

Oro/förtvivlan/sorg kunde berättas, lyssnas till och identifieras som rörelse hos annan av samtliga tre som deltog i övningen.

Hur gruppen som helhet kunde samarbeta i utformandet av en affektdans kring de valda rörelserna, hur den slutliga dansen kring varje affekt blev samt de efforts med vilka den presenteras, redovisas här nedan.

Tabell 1. Affektdansens framträdande efforts i de, av gruppen skapade affektdanserna. Gråmarkerade värden misstämmer i förhållande till tidigare gjord studie (Rosén, 2000) Se vidare under diskussion angående det.

Affektdansernas

efforts (gruppnivå)	Tiden	Tyngden	Rummet	Flödet
Intresse	snabbt	lätt	direkt	fritt
Förvåning/övertäckning	snabbt	lätt	indirekt	fritt
Rädsla	snabbt	lätt	direkt	bundet
Skam	långsamt	tungt	indirekt	bundet
Ilska	snabbt	tungt	direkt	bundet
Avsky, avsmak	snabbt	tungt	indirekt	fritt
Oro/förtvivlan/sorg	snabbt	tungt	direkt	fritt
Glädje	snabbt	lätt	indirekt	fritt

Intresse dansen: (Musik av Zap Mama, 1994) Efter en kort stunds diskussion skapade en av gruppmedlemmarna en dans med de olika rörelserna samtidigt och gjorde hela dansen i en sekvens och gruppen accepterade med applåder o skratt – rytmiskt vickande på höfterna i sidled; armar i kors på bröstet höft h, v. ena armen upp till hakan och båda händerna ut.

Förvåning/övertäcknings dansen: (Sorten Muld, 1997) Gruppen prövade sig fram till en lämplig sekvens av rörelserna och uppmärksammade också att en rörelse inte kom med, varvid detta korrigerades - Armarna ut, något tillbakalutad, böj fram lyft en telefonlur, backa i överkroppen, händerna i sidan titta h, v, armar upp vid sidan, armar ner vid sidan o snärt med h, ovansida av hand i vänster handflata. Gruppen ackompanjerar detta med en berättelse: Vi sitter och solar, någon ringer o säger att en lapplisa håller på att sätta böter på bilen, "var då?" undrar vi o tittar h, v, "oh, hemskt", armarna upp, armarna ner och "kört" snärt i handen.

Rädslans dans: (Pärt, Alina, 1999) En deltagare grupperar rörelserna utifrån storlek och kommer med förslag, som modifieras av de andra. Flera koncentrerar sig på att göra rätt - lyft upp spring mot mitten, snurr runt, ta sig för huvudet, båda armarna upp i luften titta lite hit o dit med svischande ljud på läpparna, h arm ut, aska på golvet, lyft foten o lägga sig ner på golvet m ena knäet upp och stel blick.

Skammens dans: (Albinoni, Oboe Concerto in D Minor, 1994) Med tanke på att mycket tid har gått åt att bara hålla gruppen samman idag, så beslutar jag helt enkelt att vi gör rörelserna i följd i den ordning vi står, d v s vi fortsätter runt direkt efter att vi visat varandra rörelserna - Snack m h. hand, snurrar tummar, backa snabbt, händer upp till huvudet, leende bakom hand, launch ut m armar o ett ben, torka ansiktet på tröjan, liten snurra tumme

Ilskans dans: (Friday Night In San Francisco, 1981) Med några ändringar kommer gruppen fram till en kombination - pek upp, ner, upp, ner, böj över m armarna ner, tramp m h fot, v. knuten hand m arm upp h. arm över v. armen, nackrull h. v. knytnäve en arm fram den andra bak, armar i kors framför bröstet, händer samlade ner o still i kroppen, händer i sidan m lite gung i kropp och nick i huvudet, avfärdande m ena handen o vänd om och gå.

Avskyns och Avsmakens dans: (Friday Night In San Francisco, 1981) Gruppen konstaterade att rörelserna var väldigt likartade och fann det av den anledningen var svårare att veta riktigt i vilken ordning de skulle sätta ihop det hela. Gruppen valde att låta rörelserna komma i de ordning de visades - Skak av ansiktet med ljud, frynt näsa back i överkroppen, spyljud m tungan ut, blääää, långsamt skak på huvudet med frynt näsa, titta och plötsligt till hälften bortvänt ansikte, vändning helt om och spyljud.

Orons/förtvivlans/sorgens dans: (Piazzolla 1989; Eminem, 2000; Bach, slutkören i Matteuspassionen) Vi gör rörelserna i den ordning de visades, vilket är en annan än sittande ordning - Händer upp från golvet, lyssna på klockan, socken, ta sig för bröstet, titta till sidan, personen bredvid är borta.

Glädjens dans: (Buddha- Bar III, 2001) Gruppen kunde komma samman i fotbollsspel som uttryck för affekten glädje.

Soldansen (Bach, Air)

Vår avslutande gruppdans varje gång har alla närvarande deltagit i, förutom en person vid ett tillfälle. Utförandet har varierat mycket när det gäller kvalitet på genomförande; Två personer har genomfört dansen på ett expressivt sätt vid merparten av tillfällena; två andra personer har företrädesvis genomfört dansen på ett formellt sätt och ytterligare tre personer har i lika stor utsträckning genomfört soldansen formellt som schablonmässigt. Ingen av deltagarna har genomfört dansen på ett direkt avvikande och saboterande sätt, även om förlöjligande har förekommit.

Del 2. Fria dagboksanteckningar för kvalitativa data:

Grupperade efter olika temata under hela programmets genomförande.

Affektmedvetenhet

Intresse: I gruppdiskussionen diskuterades att det inte alltid är lätt när någon visar intresse för en. Det kan bli för mycket, så att man känner att man behöver försvara sig, behöver större avstånd.

Förvåning: Vi går igenom *affekternas gradienter*, att förvåning är en oerhört snabb affekt, som ofta följs av en annan strax därpå. Gruppen enas om att det är lättare att uttrycka förvåning i kombination med glädje än förvåning i kombination med ilska, besvikelse och ledsenhet. För det tillåter inte konventionen (tiden, kulturen o s v.) Gruppen konstaterar däremot att båda är viktiga, d v s att kunna uttrycka både negativa affekter och positiva.

Rädsla: Noha och Ulf kommer, i *Monsens affektmedvetenhetsintervju* två och två, fram till att det är olika för olika personer - en del känner, visar och berättar om sin rädsla, en del känner den inte ens en gång. Ulf kan inte känna den. Noha känner den men skulle aldrig visa den i den här gruppen, kanske med någon enskild, med mig, men inte i gruppen. Det är för riskabelt. Per säger att rädsla är en instinkt. Det kommer spontant om man ska kramas – Ja, men visst kan det vara så att man kan vara osäker ibland och kanske behöver man fråga någon hur man kan göra (syftar på att hans son just varit på besök o passat på att fråga mamma om han kunde krama pappa, medan Per var ute på toaletten.) Per blir plötsligt tyst och minns vad han själv sagt i enskilt samtal om just denna händelse.

Skam: När vi går igenom *Skamkompassen* berättar Noha att han känner igen sig i tre av de olika polerna (alla utom den att skada andra). Han berättar vidare att han försökte ta livet av sig i häktet (skada sig själv), men misslyckades. De andra i gruppen skrattar och jag pekar på hur vi andra förflyttar oss till polen (undvikande) genom att skratta, trots att det egentligen inte alls är roligt. De andra nickar.

Ilska: I berättelsen om ilska framträder, i gruppen, både återhållen ilska (Anders, Noha o Ulf) samt utagerad ilska (Per o Hakim) men också uppgivenhet (Shiab) vilket vi återkommer till i samtalet efteråt. Vi sätter ihop dansen, med de utagerande ilskorna först, sedan de återhållsamma och sist den uppgivna. Vi klargjorde skillnaden mellan att säga ifrån och markera sina gränser som respekt för sig själv och andra och att utagera, bli ironisk, sarkastisk, slåss, jävlas m m. Per var upprörd över att jag påstod att man kan vara olika arg allt från lite irriterad till vansinnigt förbannad. ”Jag har bara två lägen, antingen glad eller också tvärförbannad” säger Per och reser

sig upp. Jag påpekar att han också kan vara irriterad, så som han är just nu på mig. De andra i gruppen ler och Per inser plötsligt att det är så. Han har fler lägen.

Berättelse om avsky/avsmak: Per ligger ner han är less på allt, vill inte delta, men när det är hans tur reser han sig upp och visar och säger jag spyrr på er allihop, ett uttryck för avsmak.

Oro/förtvivlan/sorg: Denna gång har de verkligen lyckats komma med berättelser av medium eller liten styrka i affekten, så som uppgiften är!

Noha säger att han är mycket ledsen och att det är därför han inte deltagit, men att han är med. Shiab konstaterar att han alls inte skulle röra sig sådär fort som vi gjort, när han är ledsen. Vi pratar om hur olika kvaliteterna oro, förtvivlan och sorg gestaltar sig vad gäller hastighet, andningens djup (tyngd), fokus och flöde. Noha tar sig själv som exempel på sorg och säger att han just så som jag föreslår har tagit sig upp ur sängen trots att han inte vill, hur han ätit lite frukost trots att han egentligen inte känner någon hunger och kommit med i gruppen idag och varit närvarande trots att han inte varit på humör, d v s sett till att ha sina rutiner även om han inte riktigt orkat. Hur rutiner kan vara ett stöd när man är sorgsen och hur rutiner också kan vara ett stöd när man är orolig, att man kan rent fysiskt gå rakt, fokusera, fördjupa andningen för att lugna sig själv. Vi pratar om hur denna affekt är nära både depression och ångest.

Nästa gång ska de ha med sig en lek från barndomen. Noha kommenterar att han inte kommer att kunna vara glad. Hakim säger att han får sätta på sig ett leende. Vi pratar om att hela kursen syftar till att man just ska lära sig vara där man är, kunna handskas med det och välja tillfälle att kunna visa det för andra när man känner sig trygg och på ett bra sätt så att man hjälper den andra att kunna ta emot det. Är man inte glad så är man inte.

Glädje: I gruppsamtalet listar vi vad upplevelse av glädje är - avspänning, men också uppvarvning. Per säger att han kan vara glad och arg samtidigt – egentligen är han i detta ögonblick ett levande bevis för att så är fallet. Han är mycket uppvarvad, högljudd och både glad och aggressiv i sin framtoning. Det föranleder samtal om att affekterna så som vi gått igenom dem sällan eller aldrig uppträder i ren form, utan beroende på våra liv så har vi mixat vår alldeles egen affektmix – våra känslor.

Affektmedvetenhet kopplad till sexualbrottsdomen

Skam: Vi talar om att vi alla vill känna oss stolta för något. Kanske speciellt viktigt när man är i den skamfyllda sits som de befinner sig i. ”Ja, vad ska man säga när ens barn frågar varför man sitter i fängelse? Jag kan fortfarande inte svara på den frågan. Jag skäms!” säger Per. ”Man måste kunna be om ursäkt själv också, när man gör något dumt.” fortsätter Per.

Avsky/avsmak: Vi pratar om att det vid t e x våldtäkt är vanligt att både offer och gärningsman känner avsky och avsmak inför sig själv.

Svårigheter att freda programmet från andra händelser på avdelningen

Förvåning: När Anders och Ulf gör sitt arbete, så kommer personal in med en delgivning till Anders mitt under programtiden. Han blir överraskad och mycket arg p g a innehållet i pappret. Det blir ett levande exempel på det vi pratat om. Anders förblir vansinnigt arg på personalen, och tyst under resten av gruppsamtalet.

Ilkska: Flera personer på avdelningen säger att kriminalvården gör dem till tickande bomber- d v s man samlar på sig ilkska.

Oro/förtvivlan/sorg: Mitt under dansen kommer en vakt in och hämtar Per han ska på lufthålspermission. Vakten öppnar dörren mitt under pågående program, vilket upprör gruppen. Per blir glad.

Danspedagogiska iakttagelser i den praktiska affektskolan

Ilkska: Vid *Kroppsinventeringen* har klienterna svårt att inventera på egen hand och än svårare att göra tillsammans med någon annan, två och två. När jag märker detta samlar jag dem i ringen igen och vi gör det tillsammans i ringen för att få en strikt form på övningen och därmed minska ångesten. Det går genast bättre.

Avsky/avsmak: Inre fokus - Samtliga står längs väggarna, klienterna håller avståndet till varandra. Jag gör uppvärmningen i ring för att trygga gruppen.

Glädje: Inre fokus – Platsen är inte för någon i ett hörn och för samtliga en liten bit ut från väggen, d v s vi står närmre varandra idag än tidigare. Vid *Chacian circle* deltar alla idag. Ibland gör en del inte med i några rörelser, men de kommer alla tillbaka igen, när det passar bättre. De väljer sitt deltagande.

Oro/förtvivlan/sorg: Boxarövning/Idioten - Hit och dit i rummet, med handen i golvet innan man vänder.

Gruppklimatet protester

Ilkska: När vi gör *Chacian circle*, står bara Ulf där med armarna i kors på bröstet. Han deltar inte under det första varvet runt, men står med. Nästa varv ställer jag mig som Ulf med den påföljden att vi gör det han gör. Han sträcker på sig ögonblickligen och ser sig omkring.

Glädje: Flera har tagit med sig en lek, men en säger i protest – ”tysta leken” – men det är som bekant också en lek, vilket gör att vi kan leka även denna lek, dela protesten tillsammans.

Avsky/avsmak: Gruppsamtal - Hakim tycker att vi tar tid på oviktiga saker. Vi säger att det är viktigt även för oss att det fungerar. Per tycker att så här är det, så här är jargongen och kan vi inte acceptera det så är det vårt problem. Det är allas problem, svarar vi.

Oro/förtvivlan/sorg: *Chacian circle* – Alla är fokuserade, så även Noha trots att han inte deltar med egna rörelser och heller inte gör de andras, så har han ett uppmärksamt fokus på vad som händer i rummet. Hakim gör en hiskelig massa magövningar. Till slut går Per bort till honom och försöker handgripligen stoppa honom. Det är liktydigt med att avbryta någon som talar. Gör inte det säger jag. Hakim får fortsätta så länge han vill. Hakim fortsätter ett bra tag, med stöd från mig, min kollega, men också från Shiab som uppfattar vad vi säger. Hakim är sist även i slutförandet av affektövningen idag.

Gruppens avslutande kommentarer

Vi avslutar den praktiska affektskolan med en gemensam pizza- lunch. Shiab: Jag har lärt mig mycket som jag tar med mig härifrån. Jag hoppas att jag ska kunna använda det där ute.

Noha: Jag har inte lärt mig någonting nytt.

Per: Det kanske kommer senare, så är det för mig ibland. Jag fattar senare.

Hakim och Anders har börjat en hm-lek: "hm, hm, hm..." säger de vid lämpliga ställen och fnissar åt det.

Noha och Per ber dem hålla käften och skärpa sig.

Vi för en avslutande konversation om Fuglesangs förestående rymdfärd, en framtida kolonisering av månen samt nobelmiddagen.

Del 3. Klienternas upplevelse av att delta i den praktiska affektskolan.

(Resultat från det självskattande utvärderingsformuläret)

1. Vad tyckte Du om programinnehållet?

Två personer tycker bra om programinnehållet, en att innehållet är viktigt, en OK, en har ingen åsikt, en säger "blä" och en säger ett mycket aktivt program med mycket kroppsspråk och ansiktsuttryck.

2. Vad tycker Du om gruppandan?

Fem säger att gruppandan var bra, en att han inte tänker på det och en att det var en "bra grupp. Alla kom överens med varandra"

3. Vad har Du fått ut av programmet?

Tre personer säger "ingenting", varav en med tillägget "...då jag inte kunnat delta mer än enstaka gånger", en att det var en bra tid, en skriver "jag har lärt mig hur andra visar känslor och tankar genom gester", en säger "Jag har lärt mig hur jag kan uttrycka mina känslor på olika sätt" och ytterligare en säger att han fått "Mer information om olika känslor"

4. Har Du fått tillfälle att uttrycka Dig och Dina känslor i rörelse/dans och/eller i ord?

Fyra personer svarar ja, japp, 100%, en med tillägget jag har uttryckt mig själv i rörelse och uttryck, en säger "i rörelse/dans - nej, i ord – ja", en svarar "vet inte" och en säger Nej

5. Var programmet lagom långt, för kort eller för långt?

Tre personer tycker att programmet var lagom långt, en att det var för kort, en att det var ett väldigt kort program, en säger "ingen åsikt" och en att det var för långt.

6. Tycker Du att målet för behandlingsprogrammet har uppfyllts, d v s

- har Du lärt känna och arbetat med Dina grundläggande känslor?

Fem personer svarar ja, en med tillägget till en viss del, fördjupad kunskap och två personer svarar Nej.

- har Du lärt Dig att känna igen Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?

Fyra personer svarar ja, varav en "fördjupad kunskap", en svarar Nej, en Vet inte och en skriver "?"

- har Du lärt Dig att bättre tolerera Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?

Tre personer svarar ja, en skriver: friskade upp minnet, en svarar vet ej och två säger Nej, varav en med tillägget "...har inga problem med tolerans".

- har Du lärt Dig att bättre kunna uttrycka Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?

Fyra personer svarar ja, en med utropstecken efter och en med tillägget "...men inte 100%", två svarar Nej och ytterligare en Vet ej.

7. Hur har det varit för Dig att arbeta med:

- intresse?

Tre svarar att det gick bra, en jättebra, en OK, en Ingen åsikt och en Blä.

- förvåning?

Två personer att det gick bra, en Inte så bra, en Ganska bra, två uttrycker sitt missnöje genom "Nej" respektive "Blä" och en skriver Ej deltagit, Länsrätten, permission.

- rädsla?

Två personer skriver bra, tre uttrycker sitt missnöje som "Nej", "Jobbigt" och "Blä", en skriver Ingen åsikt och en skriver "Hett ämne att diskutera, som en man, vad man är rädd för, om någon erkänner när man är rädd osv. Det har gett mig svar på olika frågor som jag länge undrat."

- ilska?

Två skriver att det var bra, varav en uttrycker det som "Jag visste inte att ordet ilska i sig själv var flera olika begrepp och det har gått bra för mig när det gäller att arbeta med ilska", tre uttrycker

sitt missnöje genom Nej, Jobbigt och Blä, En skriver Ingen åsikt, en skriver "många kommer att komma ihåg vad Sverige gjort mot mig och min familj"

- *skam?*

Fyra skriver bra, varav en med tillägget "skam uppstår när man avbryter glädje och intresse och jag kan identifiera mig och välja bättre utväg när skam uppstår istället för att överreagera.", en Nej, en Ingen åsikt och en Blä

- *avsky och avsmak?*

Två skriver att det var bra, en framhåller att alla uttrycker sig olika, en att det "var det mest ointressanta för mig att arbeta med", en Ingen åsikt, en Nej och ytterligare en Blä

- *oro/förtvivlan/sorg?*

Två uttrycker sig positivt i termer av Bra respektive "mycket, mycket, jättemycket!", tre i negativa termer i form av Nej, Blä respektive "Så jobbigt", en konstaterar att han ej deltagit och ytterligare en skriver "återigen, det var jätteintressant att arbeta med de här tre begreppen. Vad det innebär, hur de uppstår och hur vi reagerar på olika sätt."

- *glädje?*

Fem uttrycker sig positivt i termer av Bra, Ja, Gick bra, "Jätte bra, god gärning, besegrar alltid" och "Bra, glädje är någonting som alla skulle vilja ha alltid, men det är omöjligt att ha det när man vill. Även om jag inte har lärt mig något nytt den dagen, så var det ändå skönt att utöva de där rörelserna.", en konstaterar återigen att han inte deltagit och en svarar Blä

8. Vad tycker Du om programledaren?

Alla uttrycker sig i positiva termer: Tre skriver Bra, en "Mycket bra" och önskar samtidigt "PS Mer intensitet", en skriver "med stor pondus, energisk och full av kunskap!", en skriver "Jag tycker att ni har gjort ett bra jobb och jag uppskattar allt jag har lärt mig under kursen." och ytterligare en skriver "Jag kommer inte att överdriva om jag säger att Ni var duktiga och har stort tålamod på både gott och ont."

9. Är det någonting annat Du vill säga om det här programmet?

Två nämner starttiden som jobbig och skriver "Tiderna. Man hinner inte med det man skall på morgonen samt att man förlorar ersättning vid varje tillfälle." och en annan "Att börja programmet 8.30 var lite jobbigt, annars har allt gått bra.", två personer skriver "Nej", d v s de

har inget mer att tillägga och ytterligare en skriver "Min synpunkt är att andra är i mer behov av programmet. Många har problem men visar inte intresse för programmet, men i förlängningen förlorar Sveriges kungarike på det. Jag hoppas att Sverige snart förstår detta. Sverige har mycket resurser att göra livet bättre inte bara för kvinnor utan för andra också. Tack för att Du läste min skrivelse." Ytterligare en person önskar mig lycka till i arbetet med detta program.

IV. Diskussion

Sammanfattning av resultat

Närvaron i gruppen har varit hög och avhopp saknas. Gruppen har mestadels använt sig av gymnastiska rörelser med perifera kroppsdelar, ståendes på plats i rummet. Detta har mestadels utförts på ett formellt sätt med snabba, direkta rörelser i ett bundet flöde (kämpande efforts) och lätta rörelser (eftergivande efforts).

På individnivå har stora skillnader kunnat registreras från person till person och från affekt till affekt, bl a vad gäller hur efforts använts, vilka kroppsdelar som aktiverats och kvaliteten på genomförandet av de olika affektövningarna i termer av expressivt-, formellt- schablonmässigt- eller avvikande gestaltande.

På affektnivå finns en tendens i gruppen som helhet att vid arbete med affekterna Skam och Ilska, röra sig med eftergivande rörelsekvaliteter, använda perifera kroppsdelar och ett schablonmässigt gestaltande. Vid arbete med affekterna Avsky och Avsmak är tendensen den omvända, d v s en benägenhet att snarare använda kämpande rörelsekvaliteter och centrala delar av kroppen i ett till lika stora delar formellt som schablonmässigt gestaltande. Rädsla och Oro/sorg/förtvivlan är de enda affekter där ett avvikande gestaltande förekommer. Ilska och Glädje är vidare de enda affekter där samtliga deltagande använde ljud i affektövningen, när de uppmanades till detta, medan affekten Oro/sorg/förtvivlan är den affekt som var svårast att sätta ljud till.

När det gäller att berätta, lyssna till och identifiera affekter hos sig själv och annan, framkommer i resultaten att dessa inte alltid följs åt. Många affekter var lätta att berätta, lyssna till och identifiera som rörelse hos annan, men två affekter framstod som svårare: Skam och Intresse.

I gruppdiskussionerna kommer klienterna flera gånger spontant in på hur affekterna kan vara kopplade till det brott de sitter dömda för. De kopplar också affekterna till sin situation på anstalten och hur de blir behandlade där. Det framkommer också, både i de fria dagboksanteckningarna och utvärderingsformuläret, att händelser på avdelningen interfererar med programverksamheten på olika sätt. Trots att deltagarna rapporterar att gruppklimatet varit gott, framkommer i de fria dagboksanteckningarna flera tillfällen när klienterna protesterat både verbalt och i rent agerande.

I utvärderingsformuläret skriver fyra av sju att de lärt sig mer om känslor. Merparten låter sina svar vara ganska korta och odifferentierade mellan de olika frågorna. Endast några differentierar och fördjupar sina svar, t e x "skam uppstår när man avbryter glädje och intresse och jag kan identifiera mig och välja bättre utväg när skam uppstår istället för att överreagera."

Hela idén med att upprätta programverksamhet som riktar sig till fler än en medvetandenivå kommer bl a från tidigare forskningsfynd om en anmärkningsvärd hög diskrepans mellan de olika nivåernas fungerande hos grova våldsbrottslingar (Isaksson & Einarsson, 2001). I det redan existerande nationella och ackrediterade ROS- programmet för sexualbrottsdömda, finns också redan idag anvisningar om flera arbetsmetoder som engagerar klienterna på flera plan, bl a genom t e x bildarbete och rollspel, vilket uppmuntras i behandlingsarbetet. Att använda dans och rörelse, vid sidan av bilden och ordet är bara att tillföra ytterligare en nivå, en än mer grundläggande i vår utveckling, kroppen (Wrangsjö, 1987).

Affektteorin erkänner kropp och medvetande som ett, varför flera behandlare som tar sin utgångspunkt i affektteorin med nödvändighet tar in kroppens agerande i den psykologiska behandlingen. Därav följer att flera genomförda affektskolor också har kroppsbehandlande inslag, t e x basal kroppskänedom, eller i föreliggande studie, dans- och kroppsövningar kopplade till de olika affekterna. Detta är anledningen till att denna studie har ett så stort fokus på

hur klienterna har agerat under programmets fortskridande. Hur deras agerande sedan ska förstås är en grannliga uppgift.

Danspedagogiska överväganden i den praktiska affektskolan

Tempo, korta moment och arbete i cirkel har visat sig vara användbara arbetsredskap i arbetet med sexualbrottsdömda. Kanske för att snabba, korta moment överraskar och minskar ångesten i enlighet med affektteorins idé om de olika affekternas gradienter, d v s förvåning är den affekt som kan avbryta alla de andra affekterna, så som oro, ilska eller rädsla o s v just för att den är överraskande. I den tidigare gruppen uppstod vid longörer en avsevärd ökning av ångesten i gruppen. Vid ett tillfälle i den grad att två började tjuvröka i ena änden av gymnastiksalen och två andra började slåss i den andra. Erfarenheter från den gruppen gjorde att långdragna moment i denna grupp kortades ner betydligt för att undvika liknande situationer. Programmet fick fler inslag från Cecilia Dahlgrens chockpedagogik för barndans (Danshögskolan, 1990). Att ge sig hän i en övning, kräver mod och att göra det tillsammans med andra kräver vidare förtroende i gruppen. Detta kan ha brustit i den här gruppen. Att skapa en hållande atmosfär och vidare sammanhållning i gruppen har cirkeln, som arbetsform, använts i stor utsträckning, i likhet med Chacian circle (Levy, F. J., 1992). Samtidigt som deltagare har sagt sig vara less på övningar vi gjort tidigare, så är det just övningar vi upprepat som fungerat allra bäst. Den, vid varje tillfälle, återkommande soldansen är ett tydligt exempel på båda dessa aspekter, dans i ring som upprepat moment. Dansen är enkel och rituell i sin karaktär och har genomförts från start till slut vid varje session och har haft en samlande näst intill meditativ inverkan på gruppen. Över lag har just enkla, upprepade moment i ring med hela gruppen fungerat bättre än att dela upp gruppmedlemmarna två och två eller fria övningar på egen hand. Ritualliknande dansmoment har visat sig vara användbara inslag i dansterapeutiskt arbete med bl a traumatiserade och ångestfyllda personer (Wyrostok, 1995).

Nohas kombination av efforts i förhållande till engagerade kroppsdelar

Enligt dans och rörelseterapins idé kan man tänka att perifera kroppsdelar aktiveras när man känner sig mer på sin vakt och beredd att försvara sig, medan mer centrala delar av kroppen tas i anspråk när situationen känns mindre hotfull. Utifrån det resonemanget skulle man kunna tro att gruppdeltagarna skulle ha använt mer perifera kroppsdelar när de rörde sig med kämpande efforts

och tvärt om centrala kroppsdelar med eftergivande efforts, att mer eftergivande rörelsequaliteter, dvs långsamma, indirekt, fritt flödande samt lätta rörelser skulle vara mer förekommande när man inte finner anledning att försvara sig och tvärt om perifera kroppsdelar används med snabba, direkta, starka och bundna rörelser när man behöver skydda sig. Detta stämmer i Pers fall. Här finns en svag tendens till användande av centrala kroppsdelar med eftergivande rörelsequaliteter. Nohas exempel däremot visar att han tenderar att använda centrala kroppsdelar med kämpande efforts och att eftergivande rörelsequaliteter är mer förekommande när perifera kroppsdelar används. Det är som om bålens rörelser används med kraft och perifera delar, så som händer, fötter och huvud mer rör sig med eftergivande efforts. Downing (1997) skriver att t e x felintoning från den vårdande föräldern under den tidiga spädbarnstiden kan utgöra ett utvecklingshinder för barnet att utveckla de naturliga ”affektmotoriska mönster” vi alla föds med. Han pekar vidare på att män i större utsträckning än kvinnor distanserar sig från olika kroppsliga förmåelser, ett s k ”Kinestetiskt undvikande”. I ett psykoterapeutiskt kroppsarbete ses dessa hinder som viktiga att överbryggas för att affektuttrycken ska få konstruktiva uttryck. De perifera kroppsdelarna engageras som allra tydligast i arbete med affekterna Skam och Ilska, vilket, med utgångspunkt från dansterapeutiskt tänkande, skulle antyda att det är just dessa affekter som aktiverar Nohas försvar i större utsträckning än de andra. Anledningen till att just Nohas diagram ser ut som det gör är på flera punkter ännu oklart och behöver undersökas mer innan man kan uttala sig mer kring detta. Men många tankar dyker som synes upp bara i dessa rader.

Affektmedvetenhet

I de fyra dagboksanteckningarna framkommer flera kommentarer som vittnar om tvärsäkra uttalanden kring att de säger sig ha koll på sina känslor, samtidigt som det uppdagas i arbetet att detta är tveksamt på flera sätt: Ulf har svårt att identifiera några känslor alls, medan Per har svårt att känna nivåerna på intensiteten i ilska. Noha kan känna igen sig i alla skamkompassens poler utom den att skada andra, vilket kan ifrågasättas eftersom det är därför han befinner sig på anstalt. Detta pekar på att det misstämmer mellan deras egen uppfattning om sina egna kunskaper och kännedom om affekter i förhållande till hur det verkligen ligger till och gestaltar sig i affektskolan. Kretz & Månsson (2005), pekar på hur Basch beskriver betydelsen av affektmedvetenhet generellt, genom att förmågan att tolka egna och andras affekter är av stor betydelse för människans utvecklande av empati. Affekterna är tack vare sin smittosamma

egenskap och resonansskapande effekt det perfekta instrumentet i just detta arbete. Om det är viktigt generellt, så borde det vara synnerligen viktigt för just denna grupp, som sitter dömda för sexualbrott.

De affekter som var svårast att identifiera hos annan och sig själv var Intresse och Skam. Varför då? Man kan tänka sig att dessa klienter skulle ha många skamfyllda erfarenheter i sitt bagage, dvs många tillfällen där affekterna Glädje och Intresse avbrutits och Skam uppstått (Nathanson, 1994). Kan det vara det som gör att bägge dessa affekter, Skam och Intresse, är svårare att identifiera? Betydelsen av bearbetningen av Skam i psykoterapeutisk behandling tas upp av flera författare (Tudor-Sandahl, 1997; Nathanson, 1994; Kjellqvist, 1993). I det här sammanhanget, praktisk affektskola med sexualbrottsdömda, känns Skamkompassen ytterst relevant att beröra, då skammen ofta gått många obemärkt förbi och visat sig på annat sätt, genom förtvivlan och/eller raseri. Att kunna identifiera den i termer av skam på grund av avvisande är ett stort och viktigt steg för en sexualbrottsdömd. I de fria dagboksanteckningarna framkommer fall där skadande av annan förblir oidentifierat medan det i utvärderingsformuläret framkommer en reflektion kring just skam och hur identifiering av den kan hjälpa personen i fråga i framtiden att inte reagera så som han tidigare gjort.

Per har fått rätt i sitt uttalande - det kanske kommer senare - då flera av gruppdeltagarna, långt efter programmets avslut, har kommenterat och reflekterat över det som behandlades i programmet, vilket tyder på att programmets innehåll har fått dem att reflektera inte bara i stunden utan också framledes kring olika situationer som uppstår på avdelningen, men också i kommunikation med anhöriga utanför anstalten.

Vilka svagheter/begränsningar har den här studien?

Reliabilitet är ett mått på testets mätsäkerhet, dvs är mätresultaten hållbara från tid till tid, från bedömare till bedömare osv. Det beräknas genom två mätningar av samma företeelse, varpå korrelationen dem emellan beräknas som ett uttryck för reliabiliteten i mätinstrumentet. En god reliabilitet är på så vis en förutsättning för undersökningens reproducerbarhet.

En svaghet i denna studies upplägg är definitivt att vi inte fått tillstånd från klienterna att filma sessionerna, vilket hade underlättat intebedömarreliabiliteten avsevärt. Nu har denna uppnåtts endast i form av diskussion kring gruppdeltagarnas agerande under sessionerna, programledarna emellan strax efter varje session.

Fyra av sju deltagare har vid sidan av den praktiska affektsskolan också gått i psykoterapeutiska samtal för samma programledare, vilket i ett experimentellt hänseende skulle kunna ses som en uppenbar risk för att mätfel skulle hota studiens reliabilitet. Den samtida psykoterapeutiska behandlingen kan också ha påverkat bedömningen av personerna. Å andra sidan har data från den kvantitativa checklisten inte sammanställts förrän sista sessionen slutförts, just för att undvika att tidigare registreringar ska påverka programledaren att snedvrída skattningen vid senare registreringar.

Validitet *har att göra med systematiska fel i undersökningen och huruvida vi kan lita på tolkningarna av testen. Vad är det vi egentligen har fått fram med siffrorna? Vad betyder det?*

De mätinstrument som använts i denna studie är förhållandevis okända trots att de begrepp som mätts sedan länge har använts vid rörelseobservation av olika slag: Laban Movement Analysis (Laban, 1980; Moore & Yamamoto, 1994) och kategorisering av gestaltning (Lagerlöf, 1992). Att de går att använda för att registrera klienternas fysiska agerande under genomförandet av den praktiska affektsskolan råder det inga tvivel om, frågan har mer en valid karaktär, d v s är verkligen mätinstrumentens ömsesidigt uteslutande kategorisering och de kvantitativa siffror dessa genererat, statistiskt valida? Och mer övergripande: vilken förståelse kan man egentligen lägga till de genererade siffrorna i resultaten?

När det gäller generaliserbarhet över tid, rum och personer, s k extern validitet, kan studien sägas vara ytterligt begränsad i traditionell experimentell mening. Konstateras kan dock att ju fler praktiska affektsskolor som genomförs och studeras under dessa omständigheter desto större blir givetvis jämförelsematerialet och möjligheten att uttala sig i generaliserande termer åtminstone kring denna klientgrupp. En generaliserande ansats finns i den jämförelse som gjorts i tabell 1. under resultat del 2. där denna grupps efforts har jämförts med en tidigare gjord studie kring

sambanden mellan efforts och affekter (Rosén, 2000). Den tidigare gjorda studien var en första studie av förhållandet efforts – affekter och resultaten därifrån kan därför inte betraktas som normerade. Resultat från praktisk affektskola inom företagshälsovården (Englund red., 2004) skulle också kunna utgöra jämförelsematerial och därmed öka generaliserbarheten ytterligare.

Konklusion

Den här studien har tydligt visat att det är fullt möjligt att registrera klienternas fysiska agerande i kvantitativa termer utifrån dans- och rörelseanalytiska mätinstrument. Detta har skapat möjlighet att medvetandegöra klienternas agerande i dans- och rörelseövningarna i förhållande till deras verbala utsagor i gruppdiskussionerna. Programmet har på så vis medverkat till att få klienterna att reflektera kring olika händelser i livet och fördjupat deras reflektionsförmåga kring förhållandet mellan tanke, känsla och handling.

För vidare forskning i ämnet skulle en ny, mer kontrollerad studie, med slumpat deltagande i behandlingsgrupp respektive kontrollgrupp vara önskvärt. Filmning av sessionerna skulle dessutom öka möjligheterna till en mer oberoende skattning mellan flera bedömare. Med för- respektive eftertester, samt uppföljningstest efter ytterligare en tid, skulle man få ett effektmått på behandlingseffekt. Detta sammantaget skulle göra att man kan närma sig den essentiella frågeställningen: Är den praktiska affektskolan ett effektivt redskap att hjälpa de sexualbrottsdömda att bättre kunna handskas med sitt känsloliv, så att återfallsrisken i sexualbrott minskar?

Referenser

- Bergdahl, J., Armelius, B.-Å. & Armelius, K. (2000). *Affect-based treatment and outcome for a group of psychosomatic patients* (daps:report, No.85). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för tillämpad Psykologi.
- Bergdahl, J., Larsson, A., Nilsson, L. – G., Åhlström, K. – R. & Nyberg, L. (2005). Treatment of chronic stress in employees: Subjective, cognitive and neural correlates. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46, 395-402.
- Bringstål, U. & Heribert, U. (2000). *TOSCA - En mätning av självmedveten affekt. En utprovning av svensk version* (Psykologexamensuppsats). Umeå: Institutionen för Psykologi, Umeå universitet.
- Danshögskolan (1990). *Dans i skolan*. En metodskrift från Danshögskolan. Helsingborg: Danshögskolan & statens kulturråd.
- Downing, G. (1997). *Kroppen och ordet, Kropporienterad psykoterapi – teoretisk bakgrund och klinisk tillämpning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Englund (red.) (2004). *Skapande och kroppsbaserade komplementära terapier*. Lund: Studentlitteratur.
- Isaksson, J. & Einarsson, M. (2001). *Att känna eller inte känna skam? – affektuttryck och försvarsstrukturer hos grova våldsbrottslingar* (Psykologexamensuppsats). Umeå: Institutionen för Psykologi, Umeå universitet.
- Kjellqvist, E. – B. (1993). *Rött och vitt, om skam och skamlöshet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Kretz, S. & Månsson, G. (2005). *Affektmedvetenhet och stress – En sambandsstudie utifrån en integrerad stressmodell med affektsystemet som brygga mellan psyke och soma* (Psykologexamensuppsats). Lund: Institutionen för Psykologi, Lunds universitet. Vol.VI: 37.
- Kriminalvården (2003a). ROS – Relation och samlevnad. Teorimanual (opublicerat material).
- Kriminalvården (2003b). Sexualbrottsdömda i anstalt. Sexualbrottsdömda män i svensk kriminalvård – programförklaring (opublicerat material).
- Kwarnmark, E. & Hasselrot, B. (2002). Relation och samlevnadsprogrammet ROS. Manual (opublicerat material).
- Laban, R. (1980). *The Mastery of Movement*. London: MacDonald & Evans Ltd.

- Lagerlöf, I. (1992). *En metodstudie om expressiv gestaltning i dans*. (Arbetsrapport) Uppsala: Psykologiska Institutionen, Uppsala universitet.
- Levy, F. J. (1992). *Dance Movement Therapy, A Healing Art*. Reston, Virginia: Alliance of Health, Physical Education, Recreation, and Dance.
- Levin, A. & Lundqvist Lundmark, E. (2003). *Affektmedvetenhet genom Affektskola – minskar stress hos skolpersonal som arbetar med barn?* (Psykologexamensuppsats). Umeå: Institutionen för Psykologi, Umeå universitet.
- Loponen, T. (2003). Dansterapeutens kunskapskällor, Dansarens erfarenheter blir dansterapeutens essentiella verktyg. *Insikten*, 3:03, ss. 37-43.
- Monsen, J.T., Eilertsen, D.E., Melgård, T., & Ødegård, P. (1996). Affects and affect consciousness: Initial experiences from the assessment of affect integration. *The Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 5, ss. 238-249.
- Moore, C.-L. & Yamamoto, K. (1994). *Beyond Words. Movement Observation and Analysis*. Pennsylvania, U S A: Gordon and Breach Science Publishers.
- Nathanson, D.L. (1987). *The Many faces of Shame*. New York and London: The Guilford Press.
- Nathanson, D.L. (1994). *Shame and Pride. Affect, sex, and birth of the self*. New York and London: W.W.Northon & Company.
- Nathanson, D. L. (1998). Skam, medkänsla och "borderlinepersonlighet". *S:t Lukasbrevet, Kvartalskrift från S:t Lukas*, 1/1998, ss. 2-31 (övers Elisabet Berg & Mats Lejmyr).
- Ringby, P. (red.) (2006). *Rörelse Kropp Gestaltning Tolv essäer och ett collage om dans*. Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet.
- Rosén, E. (2000). *Skammens rörelse – affekter och dynamiska rörelsekvaliteter* (Psykologexamensuppsats). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för psykologi.
- Sandell, R. red. (2005) *Sexualiteter, Svenska Psykoanalytiska föreningens skriftserie*, Nr 8.
- Scheff, T. M. & Retzinger, S. M. (1997) *Shame, Anger and the Social Bond: A Theory of Sexual Offenders and Treatment*. *Electronic Journal of Sociology*, ISSN:11983655, <http://www.sociology.org/content/vol1003.001/sheff.html>
- Sigrell, B. (1999). *Narcissism – Ett psykodynamiskt perspektiv*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Skolverket (1994). *Möte med dansen – som konstform i skolan*. Skolverkets rapport nr. 51: Best.nr. 94:93

Steen, E. (2006). *Hur något onödigt ont blir meningsfullt. En utvärdering av en Affektskola på Täby psykiatriska öppenvårdsmottagning*. Stockholms läns sjukhusområde, Psykiatri Nordöst, Rapport Nr. 55, nov.

Stern, D. N. (1991). *Spädbarnets interpersonella värld ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.

Sylwan, K. & Thulin, K. (1981). *Kari och Karin i rörelse: en bok om vårt arbete*. Solna: Entré/Riksteatern.

Tomkins, S. S. (1962). *Affect, Imagery, Consciousness, Vol. 1: The positive affects*. New York: Springer.

Tomkins, S. S. (1963). *Affect, Imagery, Consciousness, Vol. 2: The negative affects*. New York: Springer.

Tomkins, S. S. (1991). *Affect, Imagery, Consciousness, Vol. 3: The negative affects: anger and fear*. New York: Springer.

Tudor-Sandahl, P. (1999). *Ordet är Ditt*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, MånPocket.

Wrangsjö, B. (red.) (1987). *Kropporienterad psykoterapi*. Lund: Natur och Kultur.

Wurmser, L. (1981). *The Mask of Shame*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Wyrostok, N. (1995). The Ritual as a Psychotherapeutic Intervention, *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, Vol 32 (3) Fall 1995, 397-404, American Psychological Association.

Nät-referenser:

<http://www.adta.org/about/factsheet.cfm> - American Dance Therapy Association, 17/2 -07

<http://www.tfror.se/brottet.htm> - Tidskrift för Rätt och Rättssäkerhet, 16/2-07

Muntlig referens:

Pettersson, M. (numera Djerf), föreläsning under Dans i skolan- vidareutbildning för danspedagoger i Umeå, 8/3-93

Filmreferenser:

Falling down (1992). Americanskt actiondrama med bl a Michael Douglas. Regi: J. Schumacher.

Pianisten/ La Pianiste (2001). Franskt drama med bl a Isabelle Hubbert. Regi: Michael Haneke.

Musikreferenser:

Albinoni, T. *Oboe Concerto in D Minor*

Bach, J. –S. *Air*

Bach, *Wir setzen uns mit Tränen nieder*, slutkören i Matteuspassionen

Eminem (2000) Kim, från CD:n *Eminem, the Marshall Mathers*. Eight Mile Style (BMI)/Ensign Music Corporation (BMI)

McLaughlin, J., di Meola, A., de Lucia, P. (1981). CD:n *Friday Night In San Francisco*. Baarn, The Netherlands: Phonogram International B. V.

Piazzolla, A. (1989). CD:n *Tanguedia de Amor*. BMG Company, BMG Entertainment.

Pärt, A. (1999) *Alina*. München: ECM Records

Ravin (2001). *Buddha-bar III, Dream & Joy*. George V Records, Wagram

Sorten Muld (1997) CD:n Mark II. Koppom, Sverige: Silence Records

Zap Mama (1994) CD:n Sabsylma. Bryssel, Belgien: Crammed Discs, Columbia, Sony Music Entertainment Inc.

Bilaga 1: Utvärderingsuppdrag från kriminalvården

Till
Psykolog Elisabet Rosén.

Ärende: Utvärdering av praktisk Affektskola.

Efter genomförandet av två (2) omgångar av Praktisk Affektskola för intagna på sexbrottsavdelningen, önskar jag en utvärdering av deltagandet.

Kva Härnösand 070221

Hasse Hörnberg
Kvinsp
Specialavdelningen.

Bilag2: Mall för kvantitativ datainsamling

Checklista för kvantitativa data, att observera för varje deltagare vid varje session:

Närvarande, eller inte. Om inte, varför?

Chacian circle (följa John-lek)

Eget skapande (avvikande/schablonmässigt/formellt/expressivt)

Tidsenhet i förhållande till andra deltagare

Många olika rörelser eller någon/några få rörelser

Typ av eget skapande -dans/gymnastik; stort/smått; användande av olika

kroppsdelar, användande av rummet, användande av den dynamiska energin

(snabbt/långsamt; direkt fokus/multifokus; lätt/tungt; fritt flöde/bundet flöde, LMA

= Laban Movement Analysis)

Dagens affektövning –

Eget deltagande – avvikande/schablonmässigt/formellt/expressivt

Användning av ljud (andning)

Affektberättelse och dans – Kan klienten berätta sin berättelse om affekten?

Hur lyssnar klienten till en annans berättelse?

Kan affekten identifieras i rörelse hos annan?

Vilken rörelse väljs?

Får deltagarna gehör från de andra när de förklarar sina motiv till val av rörelse?

Hur kan gruppen samarbeta i utformandet av en dans kring de valda rörelserna?

Hur blir den slutliga dansen kring affekten i fråga om dynamisk

rörelsekvalitet/efforts (LMA = Laban Movement Analysis, d v s användande av rummet, användande av kroppen och användandet av den dynamiska energin)?

Soldansen – medverkan eller ej

Utförande (avvikande/schablonmässigt/formellt/expressivt)

Bilaga 3: Utvärderingsdokument för praktisk affektskola

Utvärdering - av affektskola/förROS ett behandlingsprogram om känslor (10veckor)

Onsdagar: 8.30 – 10.00, gymnastiksalen samt 10.30 – 12.15 ROS- rummet

Datum: 13, 27 september, 4, 11 och 25 oktober, 1, 8, 22, 29 november samt 6 december

Information till klienterna:

Lär känna och arbeta med Dina grundläggande och medfödda känslor i ett strukturerat program. Vi kommer att arbeta med att lära oss identifiera/känna igen, tolerera och bättre kunna uttrycka våra känslor på ett bra och konstruktivt sätt genom rörelse/dans och samtal. Behandlingsprogrammet riktar sig främst till personer i behov av att bättre kunna handskas med sina känslor och används bl a vid stressproblematik, psykosomatiska besvär, utmattningsdepression, smärtproblematik m m.

Programledare: Elisabet Rosén

1. Vad tycker Du om programinnehållet?

.....
.....

2. Vad tycker Du om gruppandan?

.....
.....

3. Vad har Du fått ut av programmet?

.....
.....

4. Har Du fått tillfälle att uttrycka Dig och Dina känslor i rörelse/dans och/eller i ord?

.....
.....

5. Var programmet lagom långt, för kort eller för långt?

.....
.....

6. Tycker Du att målet för behandlingsprogrammet har uppfyllts, d v s

- har Du lärt känna och arbetat med Dina grundläggande känslor?

.....
.....

- har Du lärt Dig att känna igen Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?

.....
.....

- har Du lärt Dig att bättre tolerera Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?

.....

Har Du lärt Dig att bättre kunna uttrycka Dina känslor på ett bra sätt i rörelse och dans samt i ord?.....

7. Hur har det varit för Dig att arbeta med:

-intresse? .....

.....

-förvåning? .....

.....

rädsla? .....

.....

ilska? .....

.....

skam? .....

.....

avsky/avsmak? .....

.....

oro/förtvivlan/sorg? .....

.....

glädje? .....

.....

8. Vad tycker Du om programledaren?

.....

9. Är det någonting annat Du vill säga om det här programmet?

.....

.....

.....

.....

Tack för hjälpen!